

TÓTH GÁBOR

Az MSzDP falusi szervező munkája és tevékenysége Hajdú megyében a gazdasági válság éveiben¹

Az MSzDP vidéki szervező munkája és tevékenysége
1930 végétől 1932 tavaszáig

Az MSzDP falusi szervező munkája Hajdú megyében is akkor vette kezdetét, amikor a gazdasági válság következtében az országos helyzethez hasonlóan erősödött a társadalmi feszültség, fokozódott a parasztság széles rétegeiben az elégedetlenség az ellenforradalmi rendszerrel szemben. A megye parasztságának — különösen szegényparasztságának — helyzetéről, elkeseredett hangulatáról, növekvő balratolódásáról számolnak be a fennmaradt nemzetvédelmi helyzetjelentések is. Ezek a jelentések a mezőgazdasági munkásság helyzetét „egyenesen kétségbeejtőnek” minősítették, megállapították, hogy „nyomor, szegénység, kétségbeesés uralkodik” közöttük. Rámutattak arra, hogy a falusi lakosság hangulata ennek következtében annyira balra tolódott, hogy „ha a legnagyobb erőszakot nem alkalmazzák, egy választás az egységes pártot teljesen megbuktatja”.²

A kormány abban a reményben engedélyezte korlátozott mértékben a Szociáldemokrata Párt falusi szervezeteinek megalakulását, hogy azok az országos pártvezetőség politikájának szellemében elősegítik a parasztság körében a növekvő elégedetlenség levezetését.³ Falun azonban nem a kormány céljainak, sőt nem is a pártvezetőség törekvéseinek megfelelően alakult a helyzet.

Az MSzDP vidéki szervező munkája a megyében 1930—1931 telén a szegényparasztság elkeseredett hangulatától támogatva kezdődött meg.⁴ E szervező munkát a megyében Hajdú—Szabolcs és Bihar megye küldöttei részére 1930. december 1-én Debrecenben megtartott *kerületi értekezlet* indította el.⁵

¹ A tanulmány az 1930 végétől 1933 végéig terjedő időszakot alapul véve ismerteti Hajdú megyében az MSzDP vidéki szervező munkáját és tevékenységét.

² DÁL. 22/1931, 51/1931, 76/1931, 27/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentések. A falusi lakosság súlyosbodó helyzete ellenére a megyében vidéken 1932. április 7-ig nem került sor a Békés és Csongrád megyeihez hasonló nagyarányú megmozdulásokra, csak Nádudvaron volt 1931. december 29-én tüntetés. Lásd: Földmunkás és Szegényparasztmozgalmak Magyarországon 1848—1948 II. köt. 839. l. Bpest, 1962. Szerkesztette Pölöskei Ferenc és Szakács Kálmán. (Továbbiakban Földmunkás és Szegényparasztmozgalmak ... II. köt.)

³ Lásd: i. m. 813—814. l.

⁴ A kormány elvi döntése a Szociáldemokrata Párt vidéki szervezkedésével kapcsolatban 1929 végén született meg. Az MSzDP falusi szervező munkája nagyobb erővel azonban csak 1930 végén indult meg. Ebben véleményem szerint a párt agrárprogramjának kidolgozása és elfogadása játszott jelentős szerepet. Az agrárprogram — hibái ellenére is — kedvező fogadtatásra talált a parasztság körében. A program ugyanis tartalmazott olyan követeléseket, amelyek a szegényparasztság, sőt a jobb módú parasztság helyeslésével találkozottak, politikai mozgósító erejük tehát nem lebecsülhető.

⁵ Föld és szabadság, 1930. 1. sz. és Várospolitikai Szemle, 1930. dec. 11. (A debreceni Szociáldemokrata Párt időszaki lapja.) A kerületi értekezlet lefolyását főleg a Várospolitikai Szemle tájékoztatása alapján ismerjük, mivel arról jegyzőkönyv nem maradt fenn. A nagy érdeklődésre

A mezőgazdasági munkások, kisparasztok súlyosbodó helyzetükben nagy várakozással és reménnyel tekintettek a MSZDP falusi szervezkedése elé.

A kerületi értekezleten Hajdú megyéből 12 községnek és városnak szegényparaszsága képviseltette magát. Az értekezleten a Szociáldemokrata Párt országos képviselőjében Szeder Ferenc és Győrki Imre jelentek meg. Szeder Ferenc előadói beszédében a pártvezetőség politikájának szellemében ismertette a Szociáldemokrata Párt agrárprogramját és hangsúlyozta a parasztság megszervezésének szükségességét. A szegényparaszság képviselőjében megjelent küldöttek azonban konkrétan feltárták a mezőgazdasági munkások és kisparasztok súlyos helyzetét s *reményüket fejezték ki*, hogy meginduló szervezkedésük sikerrel jár. A nádudvari küldött az alacsony mezőgazdasági munkabérek mellett a helyi közigazgatási hatóságok önkényeskedését tette szóvá.

A hajdúböszörményi küldöttek hozzászólásaikban esetelték a mezőgazdasági munkások nagy nyomorát és azon meggyőződésüknek adtak hangot, hogy „rövidesen be kell következnie a nagybirtok felosztásának”. Holló János a debreceni szociáldemokrata párt titkára a nagybirtok felosztása mellett és a közigazgatási hatóságok önkényeskedése ellen emelt szót és felszólította a földmunkásokat, hogy az ipari munkások mellett vegyék ki részüket a szervezkedésből. Az értekezleten résztvevő vidéki küldöttek tehát hangot adtak a szegényparaszság kívánásainak és abban a reményben kezdtek hozzá a falusi pártszervezetek megalakításához, hogy a Szociáldemokrata Párt agrárprogramjában kifejtett követeléseket megvalósíthatják, ezáltal helyzetüket is megjavíthatják.

A kerületi értekezlet után a vidéki szervezkedést a debreceni Szociáldemokrata Párt vezetősége a megyében 1930 decemberében kezdte meg, s azt a következő hónapokban is teljes intenzitással végezte.⁶ A párt vezetősége a vidéki szervezetek megalakítását népgyűlések keretében szándékozott végrehajtani. 1931 első hónapjaiban a többi között Hajdúsámsonban, Nádudvaron, Hajdúszoboszlón, Hajdúhadházon, Hajdúböszörményben és Tiszacsegén hirdettek meg ilyen gyűléseket.⁷ Ezek az ország politikai, gazdasági helyzetével, a Szociáldemokrata Pártnak a mezőgazdasági lakosság helyzetének megjavítására vonatkozó javaslataival, valamint a községi pártszervezetek létrehozásával kívántak foglalkozni. A meghirdetett gyűlések többségét azonban betiltották. A szegényparaszság politikai érdeklődését mutatja, hogy a betiltás ellenére számos esetben magánházaknál is összejöttek a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének megalakítása végett, pl. Hajdúsámsonban, Balmazújvároson. A szórványosan engedélyezett gyűléseket pedig nagy érdeklődés mellett tartották meg.

1931. február 8-án alakult meg a debreceni pártszervezet küldöttei részvételével a Szociáldemokrata Párt hajdúhadházi szervezete.⁸ A szervező gyűlést

mutat, hogy az értekezleten 21 város és község szegényparaszsága képviseltette magát. Hajdú megyéből az alábbi helyiségekből jelentek meg: Nádudvar, Hajdúszovát, Hajdúszoboszló, Hajdúböszörmény, Hajdúhadház, Vámospécs, Mikepécs, Józsa, Kaba, Balmazújváros, Hajdúsámson és Egyek. A parasztság növekvő politikai érdeklődésére utal az is, hogy többen 30–40 km-es utat gyalog tettek meg azért, hogy részt vegyenek az értekezleten, mivel nem volt pénzüik vonatkozására. A küldöttek közül többeket pedig a hatóságok akadályoztak meg az elutazásban.

⁶ DÁL 6/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A debreceni kapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

⁷ Lásd: Népszava, 1931. febr. 13, 25, 26, 27. márc. 3, 22. számait.

⁸ Népszava, 1931. febr. 13.

nagy érdeklődés mellett tartották meg, a jelenlevő mezőgazdasági munkások és kisparasztok kétharmad része nem fért be a gyűlésterembe. Holló János — a debreceni Szociáldemokrata Párt titkára — felszólította a megjelenteket a Szociáldemokrata Pártba való tömörülésre, majd megválasztották a pártszervezet vezetőségét. Tiszacsegén szintén február folyamán alakult meg a Szociáldemokrata Párt helyi szervezete.⁹ Hajdúszoboszlón ugyancsak ez év februárjában mezőgazdasági és építőipari munkások alakították meg a pártszervezetet.¹⁰ Vámospéresen 1931 februárjában egyik szegényparaszt vezetésével hozták létre a Szociáldemokrata Párt helyi csoportját.¹¹ A püspökladányi főszolgabíró jelentése szerint a Szociáldemokrata Párt vezetősége Hajdúszovát és Nádudvar községekben is kérte a pártszervezet megalakításának engedélyezését. Balmazújvároson március 29-én jöttek össze a szegényparasztok és a debreceni pártszervezet segítségével mintegy 28-an alakították meg a helyi szervezetet.¹²

A belügyminiszter kezdettől fogva figyelemmel kísérte a Szociáldemokrata Párt vidéki szervező munkáját. Így felfigyelt a Hajdú megyében folyó erőteljes szociáldemokrata szervezkedésre is. Ezzel kapcsolatban — 1931. április 23-án — levélben fordult Hajdú vármegye főispánjához figyelmeztetve, hogy a *megyében erősen dolgozik* a Szociáldemokrata Párt.¹³ A főispán válaszában elismerte a belügyminiszter megállapításának helyességét és felsorolta, hogy a megyében 1931 tavaszára Hajdúsámszonban, Hajdúhadházon, Tiszacsegén, Hajdúszoboszlón, Balmazújvároson, Nádudvaron, Hajdúböszörményben, Egyeken és Józsan jöttek létre szociáldemokrata pártszervezetek.¹⁴ Ezenkívül — a közigazgatási szervek más jelentéseiből megállapítható — Vámospéresen is megalakultnak lehet tekinteni a pártszervezetet. 1931 április végén tehát a megye 10 községében és városában működött szociáldemokrata pártszervezet. A helyi csoportok — Hajdúhadház, Balmazújváros, Nádudvar kivételével — még gyengék voltak a szervezkedés kezdeti szakaszában, de a Szociáldemokrata Párt falusi szervező munkájában 1931 tavaszára a közigazgatási szervek gátló tevékenysége ellenére elért eredményeket Hajdú megyében — amint erre a belügyminiszter főispánhoz intézett figyelmeztető levelében utal — *országosan is jelentősnek* kell tekinteni.

Az MSzDP falusi szervező munkájának biztató eredményeire támaszkodva, Hajdú megyében a *hajdúnánási nyíltszavazásos kerületben indult az 1931-es országgyűlési választásokon*. A Szociáldemokrata Párt e választókerületben Szepessy Albertet korábban a debreceni munkásmozgalom egyik közismert vezetőjét jelölte képviselőjének.¹⁵ A Szociáldemokrata Párt mellett ebben a kerületben még az Egységes Párt vett részt a választásokon. E két párt között rendkívül feszült politikai légkörben kezdődött meg a választási küzdelem. Ennek legjellemzőbb megnyilvánulása az volt, hogy az Egységes Párt jelöltje, Maday Gyula sem Hajdúnánáson, sem pedig Balmazújvároson nem tudta megtartani válas-

⁹ DÁL. 38/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentés.

¹⁰ DÁL. 34/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúszoboszlói kapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

¹¹ DÁL. A debreceni ügyészség iratai, 1931-B—1099.

¹² DÁL. 64/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentés.

¹³ DÁL. 68/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A belügyminiszter levele Hajdú megye főispánjához.

¹⁴ Uo. Főispán jelentése a belügyminiszternek.

¹⁵ A hajdúnánási kerületen kívül a Szociáldemokrata Párt a hajdúböszörményi kerületben is megkísérelte a választásokon jelöltjének, Kiss Rolandnak indítását. A hatósági nyomás következményeként a Szociáldemokrata Párt jelöltjét ebben a kerületben elűtötték a választáson való részvételtől. Lásd: Népszava, 1931. jún. 16, 25 és 28. számait.

tási beszédét. Az egységspárti jelölt programbeszédének megtartására ugyanis Hajdúnánáson június 14-én került sor. A gyűlésen 2—3000-en vettek részt. A nagygyűlést azonban — a városi rendőrkapitány jelentése szerint — „az ellenzék hívei sajnálatos módon megzavarták úgy, hogy a képviselőjelölt programbeszédét csak megszakításokkal és óriási zajban, folytonos zavarások, közbekiáltások közt tudta megtartani.” A gyűlés résztvevői Szepessy Albertet, a Szociáldemokrata Párt jelöltjét éltették, viszont Maday Gyula kormánypárti képviselőjelöltet kövel dobálták meg. A nagygyűlés résztvevőinek elkeseredett hangulatát mutatja az is, hogy a rendőrkapitány rendre, nyugalomra történő felszólítása ellenére több rendőrt megvertek. A rendőrkapitány főispánhoz felterjesztett jelentésében kénytelen volt azt is elismerni, hogy a rendőrség „a tömegfékmentartása közben a kardot is használni volt kénytelen”. A kardlapozó rendőrök segítségére lovas csendőrök siettek és együttes erővel verték széjjel a piac téren összejött tömeget. A város nyugalma csak az esti órákban állott helyre.¹⁶

A hajdúnánási kerület ezt követően is éles választási harcok színhelye volt. A Szociáldemokrata Párt választási irodájának vezetőit elfogták és a város területéről a választások idejére kitiltották. A Szociáldemokrata Párt választási irodáját a rendőrség azzal az ürüggyel záratta be, hogy az szélsőséges elemek gyülekező helye. Szerinte „ezen választás irodákban folyó és a hatóság által nehezen ellenőrizhető aknamunka előbb-utóbb a magyar nemzeti, állami élet és társadalmi rend felforgatására, városunk belső békéjének megbontására a megnyugodott polgári társadalom és munkásosztály forradalmasítására vezetne”.¹⁷ Hasonlóan jártak el a hajdúnánási választókerülethez tartozó Hajdúhadházon és Balmazújvároson is. Hajdúhadházon a Szociáldemokrata Párt választási irodájának vezetőjét szintén letartóztatták és egy hónapra elzárták.¹⁸ Balmazújvároson több mint 170 szociáldemokrata párttag ellen indítottak tiltott gyűléstartás címén eljárást. Elkobozták a párt választási bélyegeit, s ezek terjesztőit 5—5 napi elzárásra 50—50 pengő pénzbüntetésre ítélték.¹⁹

A Szociáldemokrata Párt jelöltjét, Szepessy Albertet mindenképpen igyekeztek elűzni a választáson való részvételtől. A főispán a belügyminiszterhez intézett jelentésében Szepessy Albertet „szélsőséges, megengedetlenül messzebb menő demagógiát” képviselő személynek bélyegezte, aki a választások idején Balmazújvároson a gróf Semsey-féle nagybirtok felosztása mellett agitált.²⁰ Programbeszéd megtartásának engedélyezéséért benyújtott kérelmét — közbiztonsági okokra hivatkozva — sorozatosan elutasították, majd sok utánajárással csak június 18-án engedélyezték.²¹ Balmazújvároson viszont egyáltalán nem engedték beszédét megtartani, s a csendőrök felszólították a község elhagyására, az őt körülvevő tömeget pedig szétoszlatták. A választást megelőző napon pedig Hajdúnánásra és Balmazújvárosra — a főispán kérésére — a csendőrség és rendőrség megerősítése végett két-két szakasz katonaság érkezett.²² Ilyen előzmények után került sor június 28-án a hajdúnánási kerületben az országgyűlési választásokra. A katonaság, csendőrség és rendőrség a Szociáldemokrata Párt

¹⁶ DÁL. 73/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúnánási rendőrkapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

¹⁷ DÁL. 1374/1931. Hajdú vármegye közigazgatási bizottságának iratai.

¹⁸ DÁL. 83/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai.

¹⁹ Népszava, 1931. júl. 1.

²⁰ DÁL. 86/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai.

²¹ Népszava, 1931. júl. 1. és 14. számai.

²² OL BM. Res. iratok 1931—2—5462.

választási győzelmének megakadályozása végett erőszakos úton visszatartotta a Szociáldemokrata Párt híveinek jelentős részét a szavazástól, mivel nem engedte őket a szavazóhelyiségekbe. Ily módon biztosították a hajdúnánási kerületben a kormánypárt „győzelmét”.²³ A választások végeredménye a következő volt: Szepessy Albert (SzDP) 3986, Maday Gyula (Egységes Párt) 4929 szavazatot kapott. A választásra jogosultak egyrésze tartózkodott a szavazástól, másik része pedig az erőszakos beavatkozás miatt nem élhetett állampolgári jogával. Ennek következtében 4726 fő, a szavazók 34⁰/₀-a nem gyakorolta választójogát.²⁴ Kétségtelen, hogy ha nem avatkoznak be erőszakos úton a választás menetébe, akkor a hajdúnánási kerületben nem a kormánypárt, hanem a Szociáldemokrata Párt jelöltjét választották volna meg. A választások idején a hajdúnánási kerületben tartózkodó belügyminisztériumi megbízottak miniszterhez küldött jelentésükben kénytelenek voltak elismerni, hogy „a szociáldemokrata jelöltnak erős talaja volt”, ami betudható „a lakosság ellenzéki hangulatának és a Szociáldemokrata Párt 4 hónapos munkájának”.²⁵ Az 1931-es választásokon a Szociáldemokrata Pártra szavazó, a párt ajánló íveit aláíró munkásokat, parasztokat az ellenforradalmi rendszer nyílt ellenfelének, Magyarország demokratikus átalakítása őszinte híveinek kell tekinteni. Hiszen ezek a Szociáldemokrata Pártot támogatva megfélemlítés és erőszak kockázatát vállalva, szavazataikkal, nyílt kiállásukkal is kifejezésre juttatták a fennálló rendszerrel szemben gyűlöletüket. Ezért a Szociáldemokrata Párt részvétele a választásokon nyílt szavazókerületekben fontos mércéje a parasztság, különösen a szegényparasztság növekvő politikai aktivitásának és hangulatának.

Az 1931 júniusi országgyűlési *választások után a Szociáldemokrata Párt falusi szervezeteinek további kiépülése és szervezeti megerősödése következett be.* A vidéki pártszervezetek által befizetett tagsági járulékokról szóló kimutatás, valamint a hatósági jelentések szerint 1932 tavaszán a következő helyeken működtek Hajdú megyében szociáldemokrata pártszervezetek:²⁶ Balmazújváros, Hajdúnánás, Hajdúböszörmény, Hajdúdorog, Hajdúhadház, Hajdúszoboszló, Hajdúsámson, Hajdúszóvát, Józsa, Nádudvar, Tiszacséze és Vámospécs községekben és városokban. Tégláson 1932 márciusában alakult meg a pártszervezet. 1932 március végén hivatalosan a megyében 13 pártszervezet működött. Ezek szerint — Püspökladány, Tetétlen, Kaba, Földes, Mikepércs kivételével — Hajdú vármegye minden községében és városában létrejöttek a szociáldemokrata pártszervezetek. A püspökladányi járás területére estek azok a községek, egy kivételével, ahol nem alakulhattak szociáldemokrata szervezetek. A járás főszolgabírája ugyanis a többi hatósági szerveket is felülmúlva igyekezett megakadályozni ezek létrejöttét.²⁷ A szervezkedés azonban ezekben a községekben is folyt. Több esetben kérték — Püspökladányban is — a pártszervezet megalakulásának engedélyezését, de a főszolgabíró nem járult hozzá. Titokban nyilván mégis működött, mert 1932. április 7-én itt is átnyújtották a Szociáldemokrata Párt memorandumát. Valószínűleg Kabán is tevékenyke-

²³ A Szociáldemokrata Párt hajdúnánási szervezete titkárának visszaemlékezése. (Továbbiakban Theuerkauf Gyula visszaemlékezése: Egyéni gyűjtés.)

²⁴ Népszava, 1931. jún. 30.

²⁵ OL BM. Res. iratok. 1931—2—2440.

²⁶ Lásd: DÁL. 68/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A Magyarországi Szociáldemokrata Párt vezetőségének és parlamenti csoportjának XXIX. évi jelentése az 1933. évi január 6-án és a rákövetkező napokon tartandó pártgyűléshez. Bpest. 1933. Világosság ny. (Továbbiakban Az MSzDP vezetőségének és parlamenti csoportjának XXIX. évi jelentése.)

²⁷ DÁL. 34/1931, 99/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai.

dett a párt-szervezet, mert a főszołgabíró egyik jelentésében feltűntette a párt-szervezet vezetőségi tagjait.²⁸ Ezek figyelembevételével megállapíthatjuk, hogy Hajdú megyében Földes, Tetélen és Mikepércs kivételével 1932 tavaszáig minden községben és városban megalakultak a párt-szervezetek. A párt-szervezetek megszerte történő kiépítése egy év lefolyása alatt ment végbe, ami a Szociáldemokrata Párt vidéki mozgalmának kedvező fogadtatására mutat a parasztság körében.

A párt-szervezetek *szervezeti* fejlődéséről, erejéről a vidéki kapitányságok vezetőinek, a járási főszołgabíráknak jelentéseiből, a nemzetvédelmi helyzetjelentésekből és a vidéki párt-szervezetek által befizetett tagsági járulékokról szóló kimutatásokból kaphatunk — bár nem teljesen világos — képet. A párt-szervezetek szervezeti ereje változó volt. 1932 tavaszáig általában növekvő, erősödő képet mutat. A vidéki szervezetek taglétszámáról egészen pontos képünk nincs, mert azt a rendőrség és csendőrség félrevezetése érdekében a legtöbb esetben titokban tartották. A hatóságok ennek ellenére rendszeresen figyelemmel kísérték a falusi párt-szervezetek tevékenységét. Résziint közvetlen megfigyelés, résziint besúgóik útján tájékozódtak a vezetőség munkájáról, a tagság hangulatáról, a párt-szervezetek belső életéről. Ezért a főispánnak küldött jelentések alapján nyomon tudjuk követni a vidéki párt-szervezetek többségének szervezeti fejlődését. A balmazújvárosi párt-szervezetet 1931 márciusában csak 28 alapító tag képviselte, de a következő hetekben és hónapokban szervezetenleg gyorsan erősödött, az 1931 május havi nemzetvédelmi jelentés szerint a párt-szervezet tagjainak száma 600 főre növekedett, 1932 januári helyzetjelentés pedig a pártnak már 1400 beszervezett tagjáról számol be. A központi járás főszołgabírájának 1932 márciusában a belügyminiszterhez küldött jelentése szerint is Balmazújvároson a párt-szervezet tagjainak száma 1200—1300-ra tehető.²⁹ A hajdúnánási párt-szervezet 1931 augusztusában alakult meg. A megalakulás első napjaiban 70-en léptek be a pártba. A rendőrség jelentése szerint szeptember közepén a tagok száma 116 főre növekedett. A későbbi hónapokban a rendőrség kevésbé tudta figyelemmel kísérni a helyi csoport szervezeti fejlődését, mivel besúgóit leleplezték, a titoktartást fokozták. 1932 tavaszán a jelentések a párt-szervezet létszámát 4—500 főre becsülték. A Szociáldemokrata Párt helyi titkárának visszaemlékezése szerint pedig a fenti időben a párt-szervezet taglétszáma 6—700 fő lehetett.³⁰ Hajdúszoboszlón 1931 februárjában alakult meg a párt-szervezet, s már az első napokban 82 mezőgazdasági és 50 építőipari munkás lépett be. A hajdúszoboszlói rendőrkapitányság jelentése szerint — 1932 tavaszára — a Szociáldemokrata Párt 260 főt tudott beszervezni.³¹ Hajdúhadházon az 1931 februárjában megalakult párt-szervezetnek 1931 végén már 600 fizető tagja volt.³² Tégláson 1931-ben még nem volt szociáldemokrata párt-tag, viszont az 1932 márciusában létrejött párt-szervezet tagjainak száma 1 hónap múlva elérte a 100 főt.³³ Tiszacsegén 1931 februárjában 25 fővel alakult meg a párt-szervezet, de a tagság létszáma 1932 tavaszára valószínűleg már elérte a

²⁸ DÁL. 79/1932, 14—16/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai.

²⁹ DÁL. 27/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentés és PI. Archivum BM. VII. Res. iratok, 1932—4—4643.

³⁰ Lásd: DÁL. 119/1931, 136/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. Továbbá DÁL. 12/1932. Hajdú vármegye közigazgatási bizottságának iratai és Theuerkauf Gyula visszaemlékezése.

³¹ DÁL. 34/1931, 104/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúszoboszlói rendőrkapitányság vezetőjének helyzetjelentései.

³² DÁL. 68/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentés.

³³ Uo.

80—100 főt.³⁴ Az 1931 szeptember havi nemzetvédelmi helyzetjelentés Hajdúdorogról kapott tudósítása alapján a községben 400 beszervezett szocialistáról beszél, noha „ebben a községben azelőtt egy sem volt”.³⁵

A megye többi pártszervezetének létszámára a hivatalos jelentések nem utalnak. Tagjaik hozzávetőleges számát befizetett tagsági járulékaik alapján 1932 elején a következőkre becsülhetjük:³⁶ Hajdúböszörmény 4—500 fő, Hajdúsámson 100—150 fő, Hajdúszovát 60—80 fő, Vámospécs 80—100 fő, Józsa 200—250 fő, Nádudvar 600—700 fő, Hajdú megyében 1932 tavaszán a vidéki szociáldemokrata szervezetek tagjainak számát, óvatos számítások alapján, a közölt adatok némi csökkentésével 4400—4500 főre tehetjük.

A jelentések és a tagsági díjak adatai azonban nem adnak pontos képet a pártszervezetek szervezeti erejéről egyrészt, mert a nincstelen mezőgazdasági munkások a tagsági díjat nem tudták rendszeresen fizetni, másrészt sokan érzelmileg azonosultak ugyan a pártszervezet célkitűzéseivel, de anyagi helyzetükből adódó nehézségeik miatt a beiratási és tagsági díjak fizetését nem vállalták s nem léptek be a pártba. A jelentések ezekre a párt szervezésében jelentkező tényezőkre többször is utalnak. Az egyik nemzetvédelmi jelentés a Szociáldemokrata Párt még nagyobb sikereinek korlátoltságát azzal magyarázta, hogy „tagsági díjat szednek, amit pedig a földműves nép nem szívesen fizet, jóllehet lélekben odahúz”. Hajdúnánáson 1931. augusztus 30-án a pártirodában kb. 400 ember fordult meg. „Ezek egy része — a rendőrkapitány véleménye szerint — azért nem iratkozott be, mert beiratási és tagdíjat kell fizetni.”³⁷

A hatósági szervek a Szociáldemokrata Párt vidéki szervezkedését nemcsak figyelemmel kísérték, hanem gátolták is, a pártszervezetek vezetői az állandó zaklatások és üldözések miatt arra kényszerültek, hogy titokban folytassák a szervezkedést. A hajdúnánási rendőrkapitányság vezetője éppen ezért csupán annak megállapítására kényszerült, hogy „a helyi csoport működése a legnagyobb csendben történik”, beszámolt viszont a szervezés élénkségéről is. Elismerete, hogy a párt „taglétszámát nem sikerült megállapítani. A párt tagjai között ugyanis besúgóink voltak, amire a párt vezetősége rájött — legalább egyelőre — a legnagyobb titokban tartanak minden, a párt szervezkedésével kapcsolatos ügyet.”³⁸ A rendőrség megállapításait megerősítik a hajdúnánási Szociáldemokrata Párt titkárának visszaemlékezései is. A rendőrségi zaklatás miatt titokban végzett szervezés ugyanis tervszerű munkát igényelt. Ezért a várost 24 körzetre osztották s azok élére tevékeny, jó szervező képességű párttagokból bizalmiakat állítottak. A körzeti beosztást és a körzetek élén álló bizalmiak címét titokban tartották. A bizalmiak a pártszervezet titkárát egyedül, meghatározott időben keresték fel az utasítások és a propagandaanyag átvétele végett és tevékenységükről is így számoltak be.³⁹ A gyűlési tilalom következtében a párttagok a rendőrkapitány beismerése szerint is „a rendőrség ellenőrzése alatt álló pártiroda helyett a rendőrség kijátszása végett Theuerkauf Gyula pártjegyző lakásán, műhelyében jönnek össze bizalmas megbeszéléseikre”.⁴⁰

³⁴ DÁL. 38/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentés.

³⁵ DÁL. 154/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentés.

³⁶ Az MSZDP vezetőségének és parlamenti csoportjának XXIX. évi jelentése . . . 68—71. l.

³⁷ DÁL. 51/1931, 119/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentés és a hajdúnánási rendőrkapitányság vezetőjének jelentése.

³⁸ DÁL. 119/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai.

³⁹ Theuerkauf Gyula visszaemlékezése.

⁴⁰ DÁL. 34/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúnánási rendőrkapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

A központi járás főszolgabírájának jelentése is arról tájékoztat, hogy a párthelységet Balmazújvároson is állandóan figyelték és engedély nélkül tartott gyűlés miatt az őrs 22 esetben tett feljelentést. Mindez kevés eredménnyel járt, mert „a párt szervezkedése — a főszolgabíró beismerése szerint — ezen molesztálások dacára is erősen folyik, s a tagok száma szaporodik”.⁴¹ A megyében a pártszervezetek megalakulását legerősebben a püspökladányi járásban gátolták, de a főszolgabíró gáncsoskodása ellenére Nádudvaron kívül Hajdúszováton, Püspökladányban és Kabán, többnyire titokban, mégis létrejöttek a pártszervezetek, mutatva a szegényparasztság aktivitását.

A falusi pártszervezetek *összetételéről* szintén a hatósági szervek jelentéseiből, a vezetőségi tagok összetételéből nyerhetünk képet. A nemzetvédelmi helyzetjelentések több esetben utalnak arra, hogy a Szociáldemokrata Párt szervező tevékenységét a parasztság legszegényebb rétegeinek körében folytatta. A Szociáldemokrata Párt — állapítja meg az egyik nemzetvédelmi jelentés — „a földmunkásokat és a törpebirtokosokat igyekszik táborába beszervezni”.⁴² A párttagság összetételének ezt a jellemző vonását kiemelik a rendőrkapitányságok jelentései is.⁴³ A Hajdúszoboszlóról érkezett rendőrségi jelentés hangsúlyozza: a Szociáldemokrata Pártnak 260 főnyi, főleg földmunkásokból és napszámosokból álló tagja van. A hajdúböszörményi rendőrkapitányság jelentése a Szociáldemokrata Párt tagságának $\frac{4}{5}$ részét becsüli földművesnek és nincstelen földmunkásnak. A hajdúnánási kapitány jelentései arról tudósítanak, hogy a Szociáldemokrata Pártnak zömében földműves, napszámos, kisiparos tagjai vannak, ugyanakkor új tagjaikat is mezőgazdasági munkások, eladósodott gazdák köréből gyűjtik. Hajdúhadházon többségükben a földmunkás szakszervezet tagjai alkották a pártszervezetet. A püspökladányi járás főszolgabírájának jelentése is kiemeli: a Szociáldemokrata Párt szervező munkáját a mezőgazdasági munkások között folytatta.

A főispánhoz küldött jelentésekből kitűnik, hogy a szociáldemokrata pártszervezetek tagságának nagy részét a válság idején legnehezebb helyzetben levő mezőgazdasági munkások, 1—2 holdas törpebirtokosok, részben kisiparosok, szórványosan középparasztok, esetenként jobbmódú, de eladósodott parasztok alkották. Ennek a megállapításnak a helyességét bizonyítják azok a jelentések, amelyeket a belügyminiszter kérésére a vezetőségi tagokról a főispánnak küldtek. Hajdú megye 11 vidéki alapszervezete vezetőségének névsorát ismerjük.⁴⁴ A 11 vezetőség feltüntetett tagjainak száma 53. Ezek összetétele a következő volt: 38 földműves, napszámos, 1 törpebirtokos, 5 kisbirtokos, 5 kisiparos, 2 munkás, 1 sertéskereskedő, 1 cséplőgéptulajdonos. A vezetőségi tagok zöme tehát egy-két holdas ún. földműves, nincstelen mezőgazdasági munkás, napszámos volt. A jelentések a vezetőségben csak Hajdúnánáson 3, Balmazújvároson 2 kisiparost tüntetnek fel. A kisiparosok részvételének a szociáldemokrata mozgalomban az a magyarázata, hogy a munkaalkalom hiánya miatt a válság éveiben helyzetük szintén romlott. Úgy vélték, hogy a Szociáldemokrata Párt programjában megtalálják számításaikat. A kisiparosok egyéb-

⁴¹ PI. Archivum. BM. VII. Res. iratok. 1932—4—4643. A központi járás főszolgabírájának jelentése a belügyminiszternek.

⁴² DÁL. 51/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentés.

⁴³ DÁL. 34/1931, 119/1931, 136/1931, 102/1932, 110/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. Hajdúszoboszlói, hajdúböszörményi, hajdúnánási és hajdúhadházi rendőrkapitányságok vezetőinek helyzetjelentései.

⁴⁴ DÁL. 284/1932, 14—16/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai. Főispán jelentései a belügyminiszternek.

ként ott található meg nagyobb számban a pártban, ahol a szociáldemokrata szervezetek erősebbek voltak, például Hajdúnánáson és Balmazújvároson.

A főispán 1931 novemberben a belügyminiszternek küldött jelentésében elemezte a Szociáldemokrata Párt gyors térhódításának főbb okait vidéken.⁴⁵ Elismerte, hogy a Szociáldemokrata Párt szervező munkája ott érte el a legnagyobb eredményt, ahol sok volt a nincstelen paraszt. Ezért a hajdúnánási választókerület kedvező talaja volt a Szociáldemokrata Pártnak. A választókerülethez tartozó Balmazújváros — mutat rá a jelentés — már korábban melegágya volt az agrárszocialista mozgalomnak. A község parasztságának alig volt földje, viszont gróf Semseynek Balmazújvároson és környékén közel 40 000 holdas latifundiuma volt. Hasonló helyzet alakult ki Tégláson is, ahol a gróf Degenfeld családnak volt nagybirtoka. A hajdúböszörményi választókerület — e jelentés szerint — azért ígérkezett kedvező talajnak a Szociáldemokrata Párt számára, mert Hajdúböszörményben szintén nagy volt a nincstelen parasztok száma.

A közigazgatási és nemzetvédelmi szervek jelentéseinek idevonatkozó utalásait összegezve megállapíthatjuk, hogy a szociáldemokrata párt falusi szervezeteiben tömörülő *tagok túlnyomó többségét a szegényparasztszok alkották*. Ezért az MSZDP falusi szervezeteinek tevékenységét a szegényparasztság politikai mozgalmának kell tekinteni.⁴⁶ A mozgalom jellegén nem változtat az a tény, hogy abban kisiparosok is részt vettek. A mezőgazdasági munkások, kisparasztszok új és hatékony földreform, magasabb munkabérek, munkaalkalom megteremtése, politikai szabadságjogaik biztosítása reményében léptek a politikai szervezkedés útjára. Ezekért a célokért nem egyszer a durva tettelegességig fajuló megfélemlítést is vállalták.⁴⁷ 1931/1932 telén a megyei székhelyeken a Szociáldemokrata Párt vidéki szervezeteinek vezetőségi tagjai, bizalmi számára szemináriumokat rendeztek. Ezekben a szemináriumokon dolgozatokat irattak a következő témákból: Melyek a falu kívánságai? Milyen követelések teljesítését várja a falu népe a Szociáldemokrata Párttól? A válaszok: új földreformot, általános választójogot, szervezkedési jogot, üldözések megszüntetését, tisztviselők számának csökkentését, kórházi költségek leszállítását, a Szociáldemokrata Pártnak az elnyomás ellen vívott következetes harcát követelték s elsősorban azt hangsúlyozták, hogy a *falvak népe a Szociáldemokrata Párttól az új földreform kiharcolását várja*.⁴⁸

A szegényparasztszok súlyos helyzetét, küzdeni akarását, reményeit tükrözik azok a vidéki levelek, amelyeket a „Föld és Szabadság” szerkesztőségéhez küldtek.⁴⁹ Sz. Péterné Balmazújvárosról a nők szervezkedését sürgetve azzal

⁴⁵ DÁL. 199/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. Főispán jelentése a belügyminiszternek.

⁴⁶ Siklós András helyesen mutat rá a Szociáldemokrata Párt gyors térhódítására vidéken. Helytelennek kell minősítenünk azonban azon megállapítását, hogy „Hajdú megyében a középrétegek csatlakozása következtében a szociáldemokrata szervezetek már-már a lakosság többségét tömörítették”. A konkrét vizsgálatok egyrészt azt mutatják, hogy a megyében a középrétegek csatlakozása — szórványos esetektől eltekintve — nem jellemző vonása a Szociáldemokrata Párt falusi mozgalmának. A Szociáldemokrata Párt vidéki szervezeteihez elsősorban a *szegényparasztszok* csatlakoztak. Másrészt a Szociáldemokrata Párt szervezeteinek gyors térhódítása ellenére sem állíthatjuk, hogy azok már-már a lakosság többségét tömörítették. Lásd: Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak . . . II. köt. 845. l.

⁴⁷ Lásd: DÁL. 34/1931, 104/1932, 194/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai.

⁴⁸ PI Archivum. Szociáldemokrata Párt titkárság 1932/4.

⁴⁹ Föld és Szabadság, 1931. 9. sz. A falusi dolgozók panaszainak, kívánságainak adtak hangot a Szociáldemokrata Párt XXVIII. kongresszusán — 1931 december — résztvevő vidéki küldöttek is. Ezen a kongresszuson jelentek meg ugyanis először tömegesen a falu küldöttei, bár

érvelt, hogy „ha nem harcolunk, még mélyebbre süllyedünk a nyomorban”. Özv. B. Istvánné — szintén Balmazújvárosról — versben panaszkolta el a szegényparasztnak szomorú helyzetét. É. Gy. Balmazújvároson lakó párttag is tűrhetetlennek minősítette a fennálló helyzetet s hangsúlyozta: a nép rendszer-változást óhajt és a szociáldemokráciában van minden reménye és a szocializmus igazságainak győzelméig nem adják fel harcukat.

A Szociáldemokrata Párt vidéki szervezeteinek létrehozásában tevékenyen közreműködtek az 1918—1919-es forradalmi események aktív résztvevői. A hivatalos jelentések gyakran beszélnek tevékenységükről. A debreceni kapitányság vezetőjének jelentése is megállapította, hogy „községekben a párt-szervezetek kialakítása úgy történik, hogy a helyi szervezet leveleket intéz a kommunizmus alatt szerepet vitt egyénekhez és azokat megkéri, hogy vállalják el a párt vezetését, vagy ha nem vállalnák el, úgy ajánljanak valakit, aki szerintük alkalmas volna a szociáldemokrata párt vezetésére”.⁵⁰ A főispánnak a belügyminiszterhez intézett jelentése hasonló értelmű tájékoztatást nyújt: „Holló János, aki a vidéki szervezkedéseket csinálja, az illető helységekben rendszerint a *kommunizmusban kompromittált* egyénekkel veszi fel az érintkezést.”⁵¹ A hajdúnánási rendőrkapitányság bizalmas úton szerzett értesülésekre hivatkozó jelentése megállapítja, hogy a helyi szociáldemokrata párt-szervezet létrehozásában tevékenyen közreműködtek a Tanácsköztársaság idején aktív szerepet játszó személyek, akik ugyan vezető szerepet óvatosságból nem vállaltak, de tanácsaikkal segítettek, illetve segítik a vezetőség munkáját. A rendőrségi jelentés 16 olyan személy nevét tünteti fel, akik forradalmi múltjuk miatt büntetve voltak és részt vettek a szociáldemokrata párt-szervezet megalakításában.⁵² A központi járás főszolgabírája is a balmazújvárosi szociáldemokrata párt több, államellenes cselekményekért büntetett tagjáról tesz említést, akik aktívan támogatták a helyi szervezet létrehozását.⁵³ A püspökladányi járás főszolgabírája szintén úgy véli, hogy a Szociáldemokrata Párt szervezkedését az 1918-as forradalom tevékeny részesei támogatják.⁵⁴

A vidéki párt-szervezetek létrehozásában a *debreceni párt-szervezetnek* jelentős kezdeményező szerepe volt. A debreceni rendőrkapitányság jelentése szerint: „Holló János és több képzett helybeli szociáldemokrata vezető napról-napra a vidéket járja és a környező falvakban egyre-másra alakítják meg a szociáldemokrata szervezeteket. A helybeli párt-helyiséget a vidéki lakosság köréből mind többen és többen keresik fel, szintén naponként, főleg kerékpáron, stb.”⁵⁵ A debreceni és kerületi kapitányságok vezetőinek a belügyminiszterhez intézett

közülük többnek megjelenését akadályozta a vonatköltségre szükséges pénz hiánya. A falusi párt-szervezetek küldöttei az alacsony napszámberékre, a munkanélküliségre, az éhezésre és nyomorra hivatkoztak és a falusi lakosság még erőteljesebb szervezését, az agrárprogram kiharcolását, a parasztság felvilágosítását sürgették. Lásd: PI. MSzDP. kongresszusok, 1931.

⁵⁰ DÁL. 44/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A debreceni rendőrkapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

⁵¹ DÁL. 68/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A főispán jelentése a belügyminiszterhez. Szerző kiemelése.

⁵² DÁL. 136/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúnánási rendőrkapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

⁵³ PI. Archívum. BM. VII. Res. iratok 1932—4—4643. A központi járás főszolgabírájának jelentése a belügyminiszternek.

⁵⁴ DÁL. 34/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A püspökladányi járás főszolgabírájának jelentése.

⁵⁵ DÁL. 44/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai.

jelentései — hasonlóképpen — a debreceni Szociáldemokrata Párt vidéki szervező tevékenységét hangsúlyozták: „A debreceni munkás otthonban . . . a mind gyakrabban és mind nagyobb számban megforduló falusi, főleg földműves emberek a pártnak a községekben megszervezett szervezeteiből valók. A falusi párthívek közül az értelmesebb . . . embereket kiválogatják és azokat itt a munkásotthonban rendszeres kiképzésben részesítik.” A falusiak — folytatja a jelentés — többnyire „kerékpáron járnak be és esténként részesülnek oktatásban”.⁵⁶ A kerületi főkapitány jelentése szerint is „észlelhető, hogy a környező falvakból január közepe óta részint kerékpáron, részint szekéren keresik fel a környéki falusi lakosok a debreceni szociáldemokrata pártirodát, s ott hosszabb-rövidebb időt töltenek”.⁵⁷ Így például 1932. február 9-én Debrecenben a munkásotthonban „tömegesen fordultak meg vidéki földműves kinézésű emberek, s ott megbeszéléseket tartottak”.⁵⁸

A MSZDP vidéki szervezkedését a *hatósági ellenőrzés és zaklatás* megindulásától kezdve akadályozta. A kormányzat ismerte a vidék hangulatát, tudta, hogy a parasztság, főleg a szegényparasztság szervezkedése a Szociáldemokrata Párt vezetőségének akarata ellenére is gyorsan radikalizálódik, ezért a legkülönbözőbb módon gátolták a szervezkedést. A főispán már a szervezkedés kezdetén beszámolt a belügyminiszternek a Szociáldemokrata Párt vidéki mozgalmának hatósági úton történő akadályozásáról. „A szociáldemokrata párt minden mozgalmáról a legpontosabb értesülésem van — írta —, tevékenységüket nemcsak élénk figyelemmel kísérem, hanem megfelelően ellensúlyozom is . . . ezek az intézkedések gyakran meglehetősen erélyesek.” Megnyugtatta a minisztert, hogy „megtett intézkedéseim folytán a szociáldemokrata párt szervezkedése Hajdú vármegye egyetlen városában és községében sem nyert nagyobb lendületet”. Ennek ellenére elismerte, hogy az „erősebb szervezkedés veszélye . . . fennáll”, amit szerinte csak „nagyon intenzív ellenőrzéssel és ellenintézkedéssel lehet kiparírozni”.⁵⁹

A püspökladányi járás fősolgabíróját 1931 tavaszán a MSZDP budapesti titkársága kérte, vegye tudomásul Nádudvar és Hajdúszovát községekben a pártszervezet megalakítását, ő azonban kijelentette, hogy a pártszervezet megalakulását nem veszi tudomásul. A járásban többször tettek kísérletet a pártszervezetek működésének engedélyeztetésére, a fősolgabíró azonban dölyfös magabiztossággal hirdette: „Amíg én fősolgabírója vagyok községeimnek, addig minden lehető célravezető eszközt fel fogok használni arra nézve, hogy a szervezkedést megakadályozzam, mert nem tartom az időt alkalmasnak arra, hogy járásom munkanélküli, ninestelen társadalmát ilyen hatásoknak kitegyem... Ezt a pártmozgalmat a legéberebb figyelemmel kísérem és el fogok követni mindent, hogy megakadályozzam a párt szervezkedési törekvéseit.”⁶⁰ A főispán 1931 őszén a belügyminiszterhez küldött jelentésében tehát nem alaptalanul dicsekedett a pártszervezetek létrehozásának akadályozásával: „Én a szociáldemokrata párt szervezkedési szándékát — írta — azonnal megzavartam és igye-

⁵⁶ PI. Archívum. BM. VII. Res. iratok, 1932—4—3204. A debreceni rendőrkapitányság vezetőjének jelentése a belügyminiszternek.

⁵⁷ PI Archívum. BM. VII. Res. iratok, 1932—1—3336—3449. A debreceni kerületi főkapitányság vezetőjének jelentése a belügyminiszternek.

⁵⁸ Uo.

⁵⁹ DÁL. 68/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A főispán jelentése 1931 áprilisában a belügyminiszternek.

⁶⁰ DÁL. 34/1931, 99/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai. A püspökladányi járás fősolgabírójának jelentései. Szerző kiemelése.

keztem az ellenintézkedéseket megtenni. Részint *ellenpropagandával*, részint a *szervezkedésnek hatósági akadályozásával* kívántam gátat vetni.”⁶¹ A Szociáldemokrata Párt által kérelmezett gyűlésekre — különböző indokok alapján — a legtöbb esetben megtagadták az engedély kiadását. A józsi pártszervezet többször kért engedélyt gyűlés megtartására, amit a községi előljáróság rendszeresen elutasított. A jegyző azzal az üres kifogással tagadta meg a gyűlés engedélyezését, hogy „az udvarnak, ahol a gyűlést akartuk tartani — írta a budapesti titkársághoz intézett panaszában a pártszervezet elnöke — nincsen kerítése”.⁶² A hajdúnánási Szociáldemokrata Párt 1931. szeptember 8-ára meghirdetett alakuló gyűlését a főispán intézkedésére nem engedélyezték. 1931. szeptember 20-ára ismételten engedélyt kértek a gyűlés megtartására, de ezt is megtagadták, mert a rendőrkapitány szerint „a katasztrófálisan válságos gazdasági helyzet miatt pattanásig feszült, ideges, izgatott közhangulatot egy politikai gyűlés megtartása még feleslegesen fokozza”.⁶³

A szervezkedés első évének tapasztalatai — a vidéki pártszervezetek működése, a falu fokozódó radikalizálódása — arra késztették a kormányt, hogy az addiginál még erőteljesebben gátolja falun a Szociáldemokrata Párt működését. Erre ösztönözték a kormány szerveket a *hajdúnánási törvényhatósági választások* eredményei is.

Hajdúnánáson 1931. november 22-én került sor törvényhatósági választásokra, amihez a Szociáldemokrata Párt tevékenységének jelentős eseménye fűződik.⁶⁴ A választásokon az Egységes Párt, a Kisgazda Párt és a Szociáldemokrata Párt vettek részt. A Szociáldemokrata Párt ellen a törvényhatósági választások idején a rendőrség — korábbi szerepléséhez híven — fokozta tevékenységét. A rendőrkapitány a Szociáldemokrata Párt vezetőinek minden lépését figyeltette és zaklatta őket. Így pl. a pártszervezet vezetőjét, Theuerkauf Gyulát nap mint nap hívták a rendőrségre, ahol órákhosszat tartották és többször megfenyegették.⁶⁵ A fenyegetések, a pártszervezet rendszeres megfigyelése azonban nem riasztották el a párt tagjait, vezetőit. A választások előkészítésének fő eszköze ilyen körülmények miatt a pártszervezet tagjai által végzett egyéni agitáció volt. Az agitációt a körzetekre alapozva titokban folytatták, rejtve a rendőrség elől. Joggal állapíthatta meg Holló János a MSzDP XXVIII. kongresszusán, hogy „Hajdúnánáson azért sikerült (ti. a Szociáldemokrata Párt győzelme — T. G.), mert . . . 150 hajdúnánási elvtársunk járta önzetlenül szakadó esőben, napokig a várost”.⁶⁶ A választások előkészítésének fontos eszközei voltak a kisgyűlések is. A 24 körzet bizalmiai lakásukon kisgyűléseket tartottak. Itt hagyták jóvá a Szociáldemokrata Párt jelöltjeit is.⁶⁷

⁶¹ DÁL. 199/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A főispán jelentése 1931 novemberében a belügyminiszternek. Szerző kiemelése.

⁶² PI. Archívum. A Szociáldemokrata Párt titkárságának levelezése "Józsa".

⁶³ DÁL. 155/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai és 2028/1931, hajdúnánási rendőrkapitányság közigazgatási iratai.

⁶⁴ A hajdúnánási törvényhatósági választásoknak ezt a jelentőségét helyesen húzza alá Siklós András tanulmánya is. Lásd: Földmunkás és Szegényparaszttömeg . . . II. köt. 846—847. l. A közigazgatási bíróság az 1929-ben megtartott törvényhatósági választások eredményeit Hajdúnánás területére titkosság megsértése miatt semmisítette meg, ezért tüztek ki 1931-ben új választásokat. Lásd: Debreceni Független Újság, 1931. nov. 24.

⁶⁵ Theuerkauf Gyula visszaemlékezése.

⁶⁶ PI. MSzDP kongresszusok, 1931. Holló János felszólalása. Szerző kiemelése.

⁶⁷ A Szociáldemokrata Párt a kisgyűléseken 10 törvényhatósági bizottsági tagot és 5 póttagot jelölt. A 10 törvényhatósági bizottsági tagjelölt foglalkozása a következő volt: 5 földműves

A választás napján a szívós előkészítő munka eredményeként a Szociáldemokrata Párt hívei szervezeten, nagy tömegekben vonultak fel a szavazáshoz. Az eredmény a következő volt: a legtöbb szavazatot — körzetenként 853-tól 955-ig — kivétel nélkül a Szociáldemokrata Párt jelöltjei kapták. Ezután következtek a Kisgazdapárt jelöltjei, akik közül a legtöbbet elérő személy is csak 794 szavazatot nyert. Az Egységes Párt jelöltjei 720 és ettől kevesebb szavazattal, a leggyengébb eredményt érték el. Így a Szociáldemokrata Párt jelöltjeit kivétel nélkül megválasztották, viszont a Kisgazdapártnak és az Egységes Pártnak egyetlen képviselője sem jutott be a megyei törvényhatósági bizottságba. A választók több, mint fele a közelmúlti országgyűlési választások módszerének kiábrándító hatása alatt eleve feltűnően tartózkodott a szavazástól.⁶⁸

A választások eredménye fontos mércéje volt a parasztság politikai hangulatának. A hajdúnánási törvényhatósági választás helyi jellege következtében nem fenyegette ugyan közvetlenül az ellenforradalmi rendszert, mégis „villámcsapásként hatott a magyar politikai életre”, állapította meg a debreceni Szociáldemokrata Párt időszaki lapja.⁶⁹ A belügyminiszter már november 25-én levelet intézett Hajdú vármegye főispánjához, melyben tájékoztatást kért a hajdúnánási törvényhatósági választásokról.⁷⁰ „Sajnos, igaz — írta válaszában a főispán —, hogy a szocialisták szavazólapján szereplő jelöltek 100%-ban megválasztottak.” A főispán elsősorban abban látta a Szociáldemokrata Párt választási sikerének okát, hogy az egységesen és szervezeten lépett fel, az un. polgárság pedig megoszlott két párt között, mivel nem sikerült létrehozni a Kisgazdapárt és az Egységes Párt közös blokkját a Szociáldemokrata Párt ellen. A Szociáldemokrata Párt választási sikerét a főispán azzal magyarázta, hogy „a gazdaközönség rendkívüli mértékben elkeseredett”, ezért közömbösen szemlélte a választást. „Ami Hajdúnánáson történt — írta a főispán —, ma sajnos, megtörténnék másutt is.” A hajdúnánási választási eredményeket intő példának tartotta, amely arra figyelmezteti az uralkodó osztályt, hogy „a Szociáldemokrata Pártot az agrárlakosságtól a lehetőség határáig távol kell tartani”.⁷¹

A hajdúnánási választás eredménye főleg a szegényparasztság szervezett és öntudatos fellépésének, a birtokos parasztság nagy többsége tartózkodásának, a kormányellenes hangulat megerősödésének, a parasztság általános elégedetlenségének tudható be. A Szociáldemokrata Párt választási sikerében — a kedvező politikai hangulat mellett — jelentős szerepet játszott a helyi pártszervezet önálló és szívós munkája is.

A hajdúnánási törvényhatósági választásoknak tehát országos visszhangjuk támadt. Tanulságait levonta a kormány is. A belügyminiszter a főispánhoz

(kisparaszt, mezőgazdasági munkás), 2 kisiparos, 2 értelmiségi, 1 alkalmazott. Az 5 póttagjelölt foglalkozás szerinti megoszlása: 2 földműves, 2 kisiparos, 1 kereskedő. Lásd: Theuerkauf Gyula visszaemlékezését.

⁶⁸ DÁL. 199/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A főispán jelentése a belügyminiszternek. Hajdúnánáson a választók száma 5241 volt, és ebből 2247 leszavazott, nem szavazott 2994 választó. Lásd uo.

⁶⁹ Várospolitikai Szemle, 1931. dec. 10.

⁷⁰ DÁL. 199/1931. Főispán elnöki bizalmas iratai. A belügyminiszter levele Hajdú vármegye főispánjához.

⁷¹ Uo. A főispán jelentése a belügyminiszternek. Szerző kiemelése. A jelentést idézi még Siklós András, lásd: Földmunkás és Szegényparaszt mozgalmak . . . II. köt. 846. l.

december 5-én intézett szigorúan bizalmas körrendeletében fogalmazta meg a Szociáldemokrata Párt vidéki szervezkedésével szemben követendő politikája alapelveit. „Egyenesen nemzeti érdek — írta — a mai viszonyok között *megmenteni a falut az annak lelkét megmételvező tanoktól*, azért minden törvényes eszközzel oda kell hatni, hogy az állam és társadalom rendje ellen irányuló ily szándék megakadályoztassék. Sőt, ahol arra a törvény módot ad, a *büntető hatalom erejével* is el kell járni.”⁷² A belügyminiszter rendelkezésének a legszigorúbb titoktartását követelte. A körrendelet e titkos kezelése a Szociáldemokrata Párt szervezkedési szabadsága látszatának megőrzésére törekedett ugyan, lényegében azonban hatályon kívül helyezte a belügyminiszter 1929 végén született, a szociáldemokrata pártszervezetek megalakulásának engedélyezését elrendelő elvi döntését.

A rendelet kiadása után a megyében és országszerte fokozódott a Szociáldemokrata Párt vidéki szervezeteinek üldözése.⁷³ Balmazújvároson a csendőrörs a párthelyiséget állandóan figyelte, s 1932 márciusában engedély nélkül tartott gyűlésezés miatt nem kevesebb, mint 22 esetben tett feljelentést.⁷⁴ Hajdúhadházon a rendőrség szintén fokozottabb megfigyelés alá vonta a párthelyiséget. Ennek következményeként a helyi szervezet vezetője és 19 társa ellen a rendőrkapitány azzal az ürüggyel indított kihágási eljárást, hogy a párthelyiségben klubszerű élet folyik.⁷⁵ Hajdúnánáson a pártszervezet vezetői ellen izgatás címén azért indítottak eljárást, mert úgy nyilatkoztak, „hogy az inségakció céljait szolgáló búza szemetes, silány minőségű”.⁷⁶ A hajdúnánási rendőrkapitányság vezetője 1932. január 13-án kelt határozatában tovább korlátozva a pártszervezet működését, elrendelte, „hogy a *párthelyiségben semmiféle egyesületi*, a tagoknak szórakozást is nyújtó klubszerű működést ne fejtsenek ki”.⁷⁷ A párthelyiségben e határozat szerint csupán hetenként háromszor, pontosan meghatározott időben tarthattak hivatalos órákat. Így akarták korlátozni a pártiroda mindennapos állandó nyitva tartását és azt, hogy „benne sokszor tömegnek látszó társaság” tartózkodik. 1932. február 23-án a Szociáldemokrata Párt helyiségében sokan gyűltek össze, ezért a rendőrség 32 személy ellen indított engedély nélküli gyűlésezés címén kihágási eljárást.⁷⁸ A hatóságok az 1931—32-es inségakciót is politikai üldözésre használták fel. A falusi jegyzők a pártszervezet tagjait kizárták az akció-

⁷² DÁL. 57/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. Belügyminiszter 9078/1931. VII. Res. számú körrendelete a főispánoknak. Szerző kiemelése. A körrendeletre utal még Siklós András, lásd: i. m. 847. l.

⁷³ Az MSZDP 1931 decemberében tartott XXVIII. kongresszusán a vidéki küldöttek tiltakoztak a falusi szervezetek üldözése miatt. A Szociáldemokrata Párt vezetőségének a munkásosztályt, a szegényparasztságot, az egész országot átfogó politikai harcba kellett volna szólítania a veszélyeztetett pártszervezetek megvédésére. A kongresszuson elfogadott határozat azonban mindössze csupán általánoságokra korlátozott nyilatkozatot tett: „Induljon meg tehát ország-szerte az országban a toborzó munka. Alakuljon minden faluban szociáldemokrata pártszervezet” — hirdette. Lásd: PI. MSZDP. kongresszusok, 1931.

⁷⁴ PI. Archivum. BM. VII. Res. iratok, 1932—4—4643. A központi járás főszolgabírájának jelentése a belügyminiszternek.

⁷⁵ DÁL. 85/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúhadházi kapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

⁷⁶ DÁL. 25/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúnánási rendőrkapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

⁷⁷ A hajdúnánási rendőrkapitányság 27735/1931. sz. véghatározata. Szerző kiemelése. (Egyéni gyűjtés.)

⁷⁸ DÁL. 60/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai.

ból.⁷⁹ Így például „Tiszacsegén a liszt kiosztáson, a mi taborunkat többnyire elkerülték és kihagyták az inségakcióból”, panaszkolta egyik párttag országos vezetőséghez intézett levelében. Józsan hasonló helyzet uralkodott, inségmunkában szociáldemokrata párttag nem dolgozhatott.

A Szociáldemokrata Párt szervezkedésének ellensúlyozására az ellenpropaganda eszközeit is fokozottabban igénybe vették. Nádudvaron például 1932 januárjában mintegy 100 taggal, azzal a céllal alakítottak *katolikus olvasókört*, hogy „a szocialista izgatás elől — a nemzetvédelmi jelentés szerint — a népkörből minél több embert próbáljanak elvonni”.⁸⁰ Szomjas Gusztáv volt főispán kezdeményezése hasonló céllal a „gazdálkodókat” akarta országos *gazdaszövettségbe* tömöríteni.⁸¹ Az uralkodó osztály megyei vezetői sem a nádudvari katolikus olvasókört, sem a hajdúnánási gazdaszövettség szervezését nem tartották elegendőnek, ezért egyre erősödött körükben az a törekvés, hogy a *Kisgazdapártot* használják fel a Szociáldemokrata Párt ellensúlyozására. A nemzetvédelmi helyzetjelentés vélekedése szerint „talán még *Gaál Gaston* pártja némi sikerrel felvehetné a versenyt a Szociáldemokrata Párttal szemben”. Igen jellemzően azonban ez is úgy vélte, hogy „ha mereven ragaszkodnak az egységes párt uralmához, több mint valószínű, hogy a Szociáldemokrata Párt nemcsak a munkásságot (mezőgazdasági munkásság — T. G.), hanem a kisgazda társadalmat is teljes egészében be tudja szervezni táborába”.⁸²

Hasonló következtetésre jutott a hajdúnánási rendőrkapitányság vezetője is, amikor megállapította, hogy „a kisgazdapártban látják leginkább a vonzóerőt arra, hogy a Szociáldemokrata pártot letörjék és a pillanatnyilag megtevesztett kisgazdákat és földmunkásokat a szociáldemokrata pártból vissza tartóztassák”.⁸³

A Szociáldemokrata Párt vidéki szervezeteinek fokozottabb üldözése 1931 végétől országos jelenségnek tekinthető. 1932 tavaszáig azonban — ha fokozottabban üldözve és korlátozva is — megtűrték a párt falusi szervezeteit. 1932 áprilisában azonban fordulat következett be az MSZDP vidéki szervező munkájában.

1932 tavaszán a szegényparasztság helyzete a gazdasági válság erősödő hatására még rosszabbá vált. A szociáldemokrata szervezetekbe tömörülő parasztok a növekvő üldözések dacára sem adták fel súlyosbodó életkörülményeik között némi reményt nyújtó szervezeteiket. A kormány e pártszervezetekbe tömörülő parasztság forradalmi szellemétől, e szervezetek esetleges ellenállásra ösztönző hatásától való félelme miatt elhatározta, hogy a Szociáldemokrata Pártot kiszorítja faluról. A Szociáldemokrata Párt vezetőségét a kormány állásfoglalása 1932 március végén válaszút elé állította. A párt jobboldali vezetői a békés megoldás felé hajlottak, számolva azonban a munkásság és parasztság elkeseredett hangulatával, a tömegek nyomására *1932 április 7-re* félórás általános munkabeszüntetést és memorandumok átadását határozták el a helyi hatóságok és a kormány számára.⁸⁴ A Szociáldemokrata

⁷⁹ Lásd: Népszava, 1932. jan. 31. és Pl. Archivum. Szociáldemokrata Párt titkárságának vidéki levelezése. „Józsa.”

⁸⁰ DÁL. 27/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. Nemzetvédelmi helyzetjelentés.

⁸¹ DÁL. 25/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai.

⁸² DÁL. 27/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. Szerző kiemelése.

⁸³ DÁL. 7/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai.

⁸⁴ Földmunkás és Szegényparaszt mozgalmak... II. köt. 841—842. l. A memorandum a többi között követelte az általános titkos választójog bevezetését, az egyesülés és szervezkedés szabadságának biztosítását, a statárium megszüntetését, a hitbizományi, egyházi és magán nagy-

Párt vezetősége az 1932. április 7-i félórás általános munkabeszüntetést nem harcos megmozdulásnak, hanem, a párt politikájának szellemében, törvényes, „túlzásoktól” mentes békés megnyilvánulásnak szánta, ezért nem érthette el célját. Az április 7-i tüntetés ugyanis nem érte készületlenül a magyar uralgó osztályokat. A kormány és a helyi hatóságok ismerték a vidék politikai hangulatát, tisztában voltak azzal, hogy az adott helyzetben egy békésnek meghirdetett megmozdulás is harcos tüntetésbe nőhet át, ezért megtették óvintézkedéseiket. Április 5-én betiltották a Népszavát, a rendőrséget, csendőrséget az egész országban készségbe helyezték.

Az április 7-i tüntetések a megyében sem érték váratlanul a hatóságok képviselőit. A falusi pártszervezetek vezetőit a helyi közigazgatási szervek beidéztek és figyelmeztették őket a memorandum átadásával járó esetleges mozgalmak következményeire.⁸⁵

A megye területén a hatóságok közbelépése miatt csupán Hajdúhadházon, Hajdúnánáson, Balmazújvároson és Debrecenben adták át kisebb-nagyobb tömegmegmozdulás kíséretében a közigazgatási hatóságok vezetőinek a Szociáldemokrata Párt követeléseit.⁸⁶

Ezek közül országos viszonylatban is kiemelkedő jelentőségű volt a balmazújvárosi tüntetés. Ez — a többiekhez hasonlóan — békésnek indult, de a csendőrség brutális beavatkozása következtében harcos megmozdulássá, tragikus események sorává vált. A csendőrség lóhátról, kivont karddal rohamozta meg a felvonuló tömeget. A tüntetők viszont kövel dobálták meg a csendőröket. Ekkor hangzott el a csendőrparancsnok sortüzet megnyitó vezényszava. A fegyverhasználat következtében Papp György meghalt, többen pedig mesebesültek.⁸⁷

A Népszava betiltása, a balmazújvárosi sortűz és más események azt mutatták, hogy a kormány az erőszaktól sem rettent vissza azért, hogy elnyomja a szegényparasztság szervezkedését. Az áprilisi események fordulatot jelentenek a Szociáldemokrata Párt vidéki mozgalmában, mivel a kormány a megalkuvó pártvezetőség segítségével fokozatosan kiszorította a pártszervezeteket faluról.

birtokok felosztását stb. A memorandum lényegében Magyarország gazdasági, társadalmi és politikai életének polgári demokratikus átalakulását kívánta, s ezt a Szociáldemokrata Párt vezetősége az *ellenforradalmi rendszer viszonyai* között békés, törvényes úton megoldhatónak vélte. A memorandum szövegét lásd: DÁL. 72/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai.

⁸⁵ A központi járás főszolgabírája elégedetten számolt be a főispánnak közbelépése sikeréről. Ennek következtében Egyeken, Józsnán, Tégláson, Vámospércsen elálltak a memorandum átadásától. Lásd: DÁL. 79/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai.

⁸⁶ Hajdúhadházon 1500 főnyi tömeg kísérete mellett adták át a Szociáldemokrata Párt memorandumát. Az összegyűlt tömeg „Munkát, kenyeret” követelt. A rendőrség csak erélyes közbelépéssel (5 személyt letartóztattak) tudta őket szétosztatni. Hajdúnánáson a városháza előti téren több, mint ezren gyűltek össze. A rendőrség előre kidolgozott terv szerint készült fel a tüntetésre, azonban nem avatkozott az eseményekbe, attól tartva, hogy közbelépése „minden bizonnyal—állapította meg a rendőrkapitány—ellenállással vagy fenyegető magatartással találkozott volna”. Debrecenben mintegy ezer munkás néma tüntetése mellett nyújtotta át a Szociáldemokrata Párt küldöttsége a memorandumot a város polgármesterének. A rendőrséget itt is teljes készenlétbe helyezték, azonban összetűzésekre nem került sor. Lásd: DÁL. 63/1932, 80/1932, 82/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai.

⁸⁷ A balmazújvárosi tüntetés részletes leírását lásd: *Nagy Sándor*: Az 1932-es balmazújvárosi tüntetés. Alföld, 1955. 9—10. sz.

*Az MSZDP vidéki szervező munkájának megtorpanása
és fokozatos visszavonulása faluról*

A kormány az április 7-i események után a korábbihoz képest is határozottabb intézkedéseket tett a Szociáldemokrata Párt faluról történő kiszorítására. Céljuk megvalósítására tárgyalásokat folytattak a Szociáldemokrata Párt vezetőségével a Népszava hangjának mérséklését és a párt vidéki szervező munkájának korlátozását kívánva, majd minden addigit felülmúló mértékben fokozták a Szociáldemokrata Párt falusi szervezeteinek üldözését. A párt vezetőségével folytatott tárgyalások eredményeként a belügyminiszter 1932. április 19-től hatályon kívül helyezte a Népszava megjelenését és terjesztését megtiltó határozatát. A miniszter erről az intézkedésről április 18-i körrendeletében értesítette a főispánokat. „Ezen intézkedésem — mondotta eljárását magyarázva — nem jelenti azt, hogy a Népszava, s általában a *szociáldemokraták* propagandisztikus *tevékenységével szemben* álláspontom megváltozott volna, illetőleg ezen tevékenység ellensúlyozására a *jelenlegitől eltérő eljárást kívánnék vidéken.*”⁸⁸

A Szociáldemokrata Párt vezetősége a Népszava újbóli megjelenésével kapcsolatban közölte: „Itt vagyunk!” című vezércikkében azt a látszatot igyekezett kelteni, hogy a kormány a Népszava megjelenésének és terjesztésének jogát engedmények nélkül adta vissza. „Olvasóinknak és előfizetőinknek be kell jelentenünk — írták —, hogy a kormány természetesen minden feltétel nélkül vonta vissza azt a tilalmat, amely a Népszava megjelenését lehetetlenné tette.”⁸⁹ Állításuk nem felel meg a valóságnak. E cikkben maga a Népszava közölte ugyanis a belügyminiszter nyilatkozatát is, amely szerint: „*a kormány a Népszava megjelenését abban a reményben engedélyezte, hogy az izgatások, amelyek szociáldemokrata részről a parlamentben és a sajtóban, valamint a vidéki agitációkban folyamatban voltak, megszűnnek.*”⁹⁰ A belügyminiszter tehát feltételhez kötötte a Népszava újbóli megjelenését, a Szociáldemokrata Párt vezetősége pedig megígérte: mérsékli a Népszava cikkeinek hangját és nem folytat vidéken intenzív szervező munkát.⁹¹

Maga a belügyminiszter adott tájékoztatást a Népszava újbóli megjelenésével egyidőben a szociáldemokrata vezetőkkel a párt vidéki propagandájával és agitációjával kapcsolatos tárgyalásokról.⁹² E tárgyalások előkészítése során s azok lezárása előtt megfelelő tájékozódásra törekedve utasította a főispánokat, hogy 8 napon belül adjanak jelentést a szociáldemokrata pártszervezetek helyzetéről a következő szempontok alapján:

1. A szociáldemokratáknak az agrárvidéken levő pártszervezetei előrelátóhatólag a közeljövőben milyen működést fognak kifejezni?

⁸⁸ DÁL. 82/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A belügyminiszter 1932. ápr. 18-i körrendelete a főispánokhoz. Szerző kiemelése.

⁸⁹ Népszava, 1932. ápr. 19.

⁹⁰ Uo. Szerző kiemelése.

⁹¹ A Népszava hangjának megváltozását, a Szociáldemokrata Párt vezetőségének megalkuvó politikáját gyorsan észrevették a munkásosztály legjobb képviselői. Április végén röpirat jelent meg Madzsar József tollából: „Mi történt a Népszavával” címen. A röpirat helyesen állapította meg: „a Népszavát a szociáldemokrata párt vezetői azzal az elkötelezéssel kapták vissza, hogy *lojálisabb és mérsékeltbb lesz a hangja.*” Népszava, 1932. ápr. 26-án „Az osztályharc hiénái” című cikkében említi meg a röpiratot. A cikk egyben azt mutatja, hogy a Népszavában *erősödnek* a kommunistaellenes megnyilatkozások. Lásd még: Népszava, 1932. szept. 16., 20-i számaint stb.

⁹² DÁL. 88/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai.

2. A Népszava újbóli megjelenése óta fokozódott-e, avagy lanyhult a szociáldemokrata szervezetek működése?

3. Agitációjuk hangja a régi-e, vagy pedig mérséklődött?

4. Megnyilvánultak-e a meglévő pártszervezetek további kiépítésére, vagy új pártszervezetek megalakítására irányuló törekvések olyan helyeken, ahol addig ilyenek nem voltak?

A kormány és a Szociáldemokrata Párt vezetősége között 1932 áprilisában folyó tárgyalásokról nem maradtak meg feljegyzések. A belügyminiszternek a főispánokhoz tájékozódás végett intézett fenti kérdései azonban arra is mutatnak, hogy a Népszava újbóli megjelenését a vidéki szociáldemokrata pártszervezetek működésének csökkentéséhez, agitációjuk mérsékléséhez kötötték. Az áprilisi tárgyalásokon tehát a Népszava hangjának mérséklését a vidéki pártszervezetek tevékenységének csökkentésével *lényegében* aktív működésük megszüntetésével kapcsolták össze. A belügyminiszter ennek betartását kívánta ellenőrizni a főispánok útján. De nem csupán ellenőrizte, hanem — amint azt látni fogjuk — hatósági szervei segítségével *minden rendelkezésre álló eszközzel* be is tartatta. A körrendelet kiadását követően a főispánok az addigitól rendszeresebben tájékoztatták a minisztert a vidéki szociáldemokrata szervezetek helyzetéről, tevékenységéről. Ennek alapján a megyében is figyelemmel tudjuk követni a falusi pártszervezetek további sorsát a Szociáldemokrata Párt vezetőségével folyó tárgyalások után. A főispán a belügyminiszter áprilisi körrendeletére válaszoló jelentéséből megállapíthatjuk, hogy a Hajdú megyében 1932 tavaszáig megalakult pártszervezetek még fennállottak, sőt több pártszervezet tevékenysége (Hajdúnánás, Hajdúhadház, Hajdúdorog stb.) az olcsó Népszava agitáció következtében és május 1-re való felkészülés során még fokozódott. Néhány pártszervezet működésében azonban (Hajdúszoboszló, Hajdúböszörmény) lanyhulás mutatkozott, Balmazújvároson pedig a párthelyiséget az április 7-i tüntetés után a esendőrség bezáratta, de a pártszervezet tevékenysége teljesen nem szűnt meg.⁹³

A felméréseket követő időszakban — 1932 második felétől — a Szociáldemokrata Párt vidéki szervezetei rohamosan meggyengültek, működésük fokozatosan megszűnt. Az országos pártvezetőség nem fejtett ki számottevő tiltakozást a vidéki pártszervezetek üldözése miatt. A párt vezetőinek beszédeiben, megnyilatkozásaiban — leszámítva néhány szánalmas parlamenti interpellációt — nem esett szó a falusi mozgalom helyzetéről és a Szociáldemokrata Párt e kérdésben elfoglalt álláspontjáról.

Hajdúnánáson 1932. november 6-án a Szociáldemokrata Párt számos vezetőségi tagjának részvételével törvényhatósági beszámoló gyűlést tartottak. A beszámolóban Győrki Imre a Szociáldemokrata Párt általános követeléseit hangsúlyozta. A magasabb munkabérekről, igazságos földreformról, az adók csökkentéséről, demokratikus szabadságjogok biztosításáról beszélt. Előadásában azonban nem tett említést a Szociáldemokrata Párt falusi mozgalmáról, a vidéki pártszervezetek üldözéséről és a Szociáldemokrata Párt vezetőségének ezzel kapcsolatos álláspontjáról.⁹⁴

⁹³ DÁL. 50/1932, 102/1932, 105/1932, 108/1932, 109/1932, 110/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúnánási, hajdúszoboszlói, hajdúböszörményi, hajdúhadházi rendőrkapitányságok vezetőinek helyzetjelentései. A központi és püspökladányi járás fősolgabírájának jelentései.

⁹⁴ DÁL. 242/1932. A főispán elnöki bizalmas iratai. A törvényhatósági beszámoló gyűlésen az országos vezetőség képviselőiben részt vettek: Peyer Károly, Weltner Jakab, Farkas István, Kéthly Anna, Győrki Imre és mások.

Hajdúböszörményben 1933. június 25-én tartott gyűlést a Szociáldemokrata Párt. Itt Kabók Lajos az általános választójog kivívásáról, az egyesülési, gyülekezési és sajtószabadság biztosításáról, a földreform szükségességéről és a Gömbös-kormány politikájáról beszélt. Az egyesülési és gyülekezési jog követelésénél azonban ő sem tért ki a Szociáldemokrata Párt vidéki mozgalmára, a falusi pártszervezetek működési feltételeinek biztosítására.⁹⁵

Debrecenben 1933. július 9-én a munkásotthonban országos vezetők részvételével tartották meg a Szociáldemokrata Párt képviselői beszámoló gyűlését. A gyűlésen — ahol egyébként 16 község küldöttei is jelen voltak — ismételten hallgattak a falusi mozgalom helyzetéről, a szegényparasztság szervezkedési lehetőségéről és a Szociáldemokrata Párt vezetőinek ezzel kapcsolatos véleményéről.⁹⁶

Az e gyűléseken elhangzott beszámolók is azt mutatják, hogy a párt vezetői a viszonylagos legalitás és néhány képviselői mandátum ellenében hajlandók voltak lemondani a parasztság szervezéséről. Az áprilisi tárgyalások szellemében ellenállás nélkül tudomásul vették a Szociáldemokrata Párt kiszorítását faluról. Nem kísérelték meg a munkás és szegényparaszt tömegek mozgósítását a brutális üldözésekkel szemben a falusi pártszervezetek megvédésére. A vidéki pártszervezeteket magukra hagyták, azok a hatósági szervekkel vívott egyenlőtlen küzdelemben véreztek el.

A Szociáldemokrata Párt vezetőivel folytatott tárgyalásokkal egyidőben 1932 áprilisától minden addigit felülmúló mértékben országszerte fokozódott a falusi pártszervezetek üldözése. A legféktelenebb üldözés Hajdú-Bihar, Szolnok, Szabolcs, Borsod és Moson megyékben folyt.⁹⁷ Hajdú vármegye 1932 áprilisában tartott kisgyűlésén báró Vay László főispán nyíltan kijelentette: „A kormány elég erős, hogy a szociáldemokrácia falun folytatott munkáját lehetetlenné tegye. A kormány a legerélyesebb eszközökhöz folyamodott, hogy a felelőtlen elemek falun folytatott munkáját lehetetlenné tegye.”⁹⁸

A megye minden olyan helységében, ahol szociáldemokrata szervezet működött, folyt a pártszervezetek üldözése. Ezek közül a legerősebb, legbrutálisabb formában a balmazújvárosi pártszervezet ellen léptek fel. A szervezet bútorait a csendőrség elhurcolta. A Népszavát nem engedték az előfizetőknek kézbesíteni, árusítóját arra kényszerítették, hogy a lapot a csendőrségnek szolgálta be. A balmazújvárosi pártszervezet üldözését az egyik szemtanú a következőképpen jellemezte: „Turnusokban negyven-ötven embert lícitáltak fel a csendőrök a városházára... Legalább 100—150-re tehető a bántalmazottak száma. A terror, a megfélemlítés azonban olyan nagy, hogy az emberek félnek panaszkodni, eltagadják az ütlegeteket, a kapott sérüléseket és külsérelmi nyomokat... Megindul a megdolgozás, a megfélemlítés, a terror abban az irányban, hogy kb. 1300 tagot számláló pártszervezet egyes tagjait külön-külön egyenként a pártból való kilépésre kényszerítsék.”⁹⁹ A balmazújvárosi tüntetés résztvevői és szervezői ellen eljárást indítottak. Az ügyészség 207 ember ellen nyújtotta be

⁹⁵ DÁL. 158/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúböszörményi rendőrkapitányság vezetőjének jelentése.

⁹⁶ DÁL. 169/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai. A debreceni rendőrkapitányság vezetőjének jelentése. A debreceni gyűlésen az országos vezetőség képviselőiben többek között megjelentek: Propper Sándor, Kertész Miklós, Reisinger Ferenc, Györki Imre.

⁹⁷ Az MSzDP vezetőségének és parlamenti csoportjának XXIX. évi jelentése...

⁹⁸ Debreceni Független Újság, 1932. ápr. 12. Szerző kiemelése.

⁹⁹ Népszava, 1932. ápr. 28. Továbbá az MSzDP vezetőségének és parlamenti csoportjának XXIX. évi jelentése... Szerző kiemelése.

tiltott gyűlés és felbújtó tevékenység címén a vádiratot.¹⁰⁰ A balmazújvárosi párt-szervezet ellen a hatóságok ilymódon valóságos hajtóvadászatot rendeztek, hogy végérvényesen lehetetlenné tegyék működését. A csendőrség atrocitásai a megye többi községében is folytak. Tiszacsegén, Püspökladányban, Egyeken stb. Tiszacsegéről ifj. Bucsei Péter így írta meg az ellene elkövetett erőszakos-ságot; „Fülöp törzsőrmester először több ízben arcul ütött, Czinege törzsör-mester rögtön utána gyomron vágott, hogy elestem és neki estem a falnak. Sirtam, kiabáltam, jajgattam, azonban reámordítottak, hogy hallgassak és valami ruha-darabbal igyekeztek a számat betömni, hogy ne hallják meg kint a kiabálásom. Azután a hajamnál fogva húztak fel a földről, miközben ütöttek, rugdosták a hátamat.”¹⁰¹ Püspökladányban a párt-szervezet kérését, működésének engedélye-zésére a főszolgabíró nem vette tudomásul. A bejelentés időpontjától kezdve a csendőrök a szervezet tagjait otthonukban állandóan zaklatták. A pénztáros laká-sát feldúlták, majd bekísérték a csendőrségre és összeverték.¹⁰² Egyeken a párt-szervezet tagjai ellen szintén sorozatos csendőri erőszakot alkalmaztak. A csend-őrség eljárása miatt — Szeder Ferenc panasza nyomán — formális vizsgálatot tartottak. „A csendőrparancsnok azonban — a főispán jelentése szerint — az őrs két emberét bizonyítékok hiányában felmentette.”¹⁰³ 1932. május 1-re a megyében a hatóságok fokozott készültséget rendeltek el. A csendőrséget mindenütt megerősítették. Hajdú és Bihar megyék útjait elállta a csendőrség és visszaterelték azokat, akikről feltételezték, hogy a debreceni munkásotthon-ban tartandó május 1-i ünnepségen akarnak résztvenni. A kora reggeli órák-ban a falvakban őrizetbe vették a párt-szervezetek vezetőit. Közhírré tették, hogy a helységeket engedély nélkül elhagyni nem szabad. Ilymódon május 1-én a megyében valóságos ostromállapotot teremtettek.¹⁰⁴

A csendőrségi brutalitásokkal egyidőben fokozódott a párt-szervezetek veze-tőinek céltudatos üldözése, megfélemlítése is. Hajdúnánáson Theuerkauf Gyula, a párt-szervezet vezetője ellen állami és társadalmi rend felforgatására irányuló izgatás címén emeltek vádat és ítélték el egy hónapi fogházra, csupán azért, mert állítólag az egyik külföldi állampolgárt jelentkezési kötelezettségének el-mulasztására szólította fel. A hajdúnánási rendőrkapitány főispánhoz küldött jelentésében maga is beismerte, hogy Theuerkauf Gyula ellen nem sikerült ugyan bizonyítékokat szerezni, de a városban uralkodó feszült politikai hangulat miatt „a példamutatás kedvéért Theuerkaufot őrizetbe kellett helyezni”.¹⁰⁵ Hajdúhadházon a párt-szervezet vezetője ellen tiltott gyűlésezés címén ismétel-ten eljárást indítottak és két havi börtönre ítélték. Ilymódon — jelentette a rendőrkapitány a főispánnak — „Bánhegyesi Kálmán agitációja teljesen meg lesz akadályozva, mert a mai napra a debreceni királyi ügyészség behívta két hónapi elzárás büntetésének letöltése végett”.¹⁰⁶ Hasonló módon üldözték a párt-szervezetek vezetőit Hajdúdorogon, Nádudvaron, Vámospercsen és másutt.¹⁰⁷

¹⁰⁰ Nagy Sándor: Az 1932-es balmazújvárosi tüntetés.

¹⁰¹ Az MSzDP vezetőségének és parlamenti csoportjának XXIX. évi jelentése ...

¹⁰² Népszava, 1932. ápr. 20.

¹⁰³ DÁL. 156/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. Szeder Ferenc országgyűlési képviselő panasza az Egyek községben elkövetett csendőri brutalitások miatt.

¹⁰⁴ Népszava, 1932. máj. 4.

¹⁰⁵ DÁL. A debreceni ügyészség iratai. 1932—B—2265. Szerző kiemelése.

¹⁰⁶ DÁL. 105/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúhadházi rendőrkapitányság vezetőjének jelentése.

¹⁰⁷ Lásd: Népszava, 1932. máj. 20. DÁL. A debreceni ügyészség iratai 1933—B—2659 és PI. Archívum BM. VII. Res. Iratok 1937—7—5606. A szociáldemokrata párt fokozódó üldözését

Ezek a tények azt mutatják, hogy az embereket kizárólag meggyőződésük miatt bizonyítékok nélkül zaklatták és megfélemlítésre törekedve ítelték el. A Szociáldemokrata Párt vidéki szervezeteit ugyan nem rendeleti úton szüntették meg — hiszen formálisan nem tiltották be őket —, hanem a rendőri, csendőri zaklatásokkal, vezetőik állandó megfigyelésével olyan körülményeket teremtettek, amelyek működésüket lehetetlenné tették.

A vidéki pártszervezetek meggyengülésének és faluról történt kiszorulásának folyamata 1932 áprilisától fokozatosan következett be. A vidéki szervezetek nem adták fel egykönnyen a harcot. Több kísérlet történt részükről arra, hogy működésüket folytathassák. Ezt bizonyítják az 1932 júniusi debreceni események, a vidéki pártszervezetek bekapcsolódása a Népszava terjesztéséért folyó agitációba és a decemberi képviselőtestületi választások is. 1932 júniusában a Szociáldemokrata Párt Debrecenben fokozta tevékenységét a munkások és szegényparasztság között. Június 13-án a városban minden építkezés leállt és a munkások a munkásotthonban jöttek össze. Küldöttségek hívták fel a polgármester és a főispán figyelmét arra, hogy teremtsenek munkaalkalmat a nyomorgó munkanélküliek számára. A munkások mozgalma június 22-én tüntetésbe nőtt át.¹⁰⁸ Ezzel egyidőben, főleg június 13 és 20-a között a közeli és távoli községekből százával özönlöttek a vidéki parasztok a munkásotthonba. „A szociáldemokrata párt megmozdulása — ismerte el a városi rendőrkapitány — felkavarta úgy a vidék, mint Debrecen városának a nyugalmát”.¹⁰⁹ Ezekben a napokban a debreceni pártszervezet vezetői rendszeres megbeszéléseket folytattak a munkásotthonban a városi és falusi munkanélküliekkel, ahol arra szólították fel őket, hogy „csak tömeg megmozdulások révén érhető el eredmény” — a kapitalista rendszerrel szemben.

A rendőrség vezetői látva a városi munkások és vidéki parasztok összefogásában rejlő veszélyeket, a debreceni pártszervezet vezetőit megfenyegetve felszólították, hogy a parasztokat haladéktalanul küldjék haza. A karhatalommal való összetűzés következményeitől tartva a debreceni pártszervezet vezetői ugyan hazatérésre szólították fel a falusi lakosságot, de ismételten arra hívták fel a figyelmüket, hogy: csak együttes megmozdulás alapján érhető el eredmények.¹¹⁰

A júniusi események alapján is megállapítható, hogy a debreceni pártszervezet a vidéki szervezeteken keresztül törekedett mozgósítani a parasztságot a helyzetük megjavításáért vívott harcra. Tevékenységük eredményességét mutatja, hogy 1932 június végén Hajdú vármegye alispánja és főispánja a Szociáldemokrata Párt debreceni szervezetét azzal vádolta, hogy „Hajdú és Bihar vármegye egyes községeiben a földmunkásokat arra biztatták, hogy a gazdák által felajánlott munkabérek ne fogadják el”.¹¹¹ 1932 nyarán kísérletek történtek arra, hogy a szociáldemokrata pártszervezetek a mezőgazdasági munkások nagyobb aratási részesedéséért indítsanak harcot. Hajdúnánáson a Szociáldemokrata

jelentette a vidéki szakszervezetek betiltása is. A megyében Hajdúböszörményben, Hajdúnánáson és Hajdúszoboszlón alakultak meg az 1920-as évek elején az Építőmunkás Szakszervezet helyi csoportjai. Ezek működését 1932 végén betiltották. Lásd: DÁL. 249/1932, 276/1932, 50/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai.

¹⁰⁸ DÁL. 180/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A debreceni rendőrkapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

¹⁰⁹ Uo.

¹¹⁰ Uo.

¹¹¹ Népszava, 1932. júl. 8.

Párt követelte, hogy a mezőgazdasági munkások nem $\frac{1}{10}$ - $\frac{1}{11}$ -ed részért, hanem $\frac{1}{8}$ -ad részért aratnak.¹¹² A munkabérrel elégedetlen mezőgazdasági munkások a Debrecen határában levő Nagyhegyesen — ahol 400 aratómunkás dolgozott — sztrájkba léptek. A sztrájkot a hajdúböszörményi, hajdúhadházi aratók kezdeményezték és csak a csendőrség beavatkozásával törték le, amikor is a kezdeményezőket letaróztatták.¹¹³

A vidéki pártszervezetek 1932 második felében részt vettek a Népszava terjesztéséért folyó agitációban, de ez a tevékenységük is a hatóságok üldözését és zaklatását váltotta ki. A rendőrségi jelentésekből és a Népszava cikkeiből a hajdúszoboszlói, egyeki, hajdúhadházi, hajdúnánási, kabai, nádudvari pártszervezetek ilyen tevékenysége ismert.¹¹⁴ Hajdúszoboszlón a Népszava terjesztését a Szociáldemokrata Párt elveivel egyetértő parasztok vállalták a debreceni pártszervezet utasításai alapján. Hasonló kísérletre másutt is sor került, de a hatóságok a munkát megakadályozták és a Népszava terjesztői ellen eljárást indítottak, a lap árusítására pedig nem adtak engedélyt. Egyeken, Tiszacsegén a csendőrség erélyes közbelépése akadályozta meg az újság terjesztését. Az agitációban résztvevő személyeket nem egyszer megverték, kihágási eljárást indítottak ellenük.

A Szociáldemokrata Párt vidéki szervezeteinek eredményes működésére mutat, hogy a fokozódó üldözések ellenére is több pártszervezet részt vett az 1932 decemberében megtartott képviselőtestületi választásokon, így a hajdúnánási, hajdúböszörményi, püspökladányi, nádudvari és balmazújvárosi szervezet.¹¹⁵ A választások eredménye az egyes községekben és városokban a következőképpen alakult: a Szociáldemokrata Párt Balmazújvároson a szavazatok 30%-át, Nádudvaron 25%-át, Püspökladányban 10%-át, Hajdúböszörményben 17%-át, Hajdúnánáson 13%-át kapta. Ezek az eredmények a vidéki pártszervezetek szívosságát, küzdeni akarását, az egyszerű párttagok szervezeteikhez fűződő ragaszkodását mutatták. Olyan pártszervezetek is részt vettek a decemberi választásokon, amelyek a csendőrség üldözésétől különösen sokat szenvedtek, mint például a balmazújvárosi és püspökladányi.

A vidéki pártszervezetek működéséről nyert értesüléseink 1932 második feléből is azt mutatják, hogy ezek a rájuk nehezedő fokozódó üldözések közepette mindent elkövettek fennmaradásuk érdekében. A szociáldemokrata pártszervezetek faluról éppen a párt egyszerű tagjainak kitartása következtében csak fokozatosan szorultak ki. 1932 végére azonban már megfigyelhető a pártszervezetek nagy mértékű meggyengülése és kiszorulásuk a faluról. Az 1932 decemberi képviselőtestületi választásokon például mindössze 5 pártszervezet, a korábban létrejött falusi pártszervezetek $\frac{1}{3}$ -a vett részt. A Szociáldemokrata Párt majdnem teljes kiszorulása a megye falvaiból 1933-ban következett be. Ez a hatósági szervek üldözése mellett a Szociáldemokrata Párt vezetősége megalkuvó politikájának, a debreceni pártszervezet rohamos meggyengülésének tudható be. 1933 januárjában a debreceni pártszervezet vezetésében bekövetkezett változások az ország egyik legerősebb vidéki pártszervezetének meggyengüléséhez vezettek. A pártszervezetek és vezetőik üldözését nem kerülhette el a debreceni pártszervezet sem. A pártvezetőség Holló János irányításával a szervező és agitációs

¹¹² DÁL 139/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúnánási rendőrkapitányság vezetőjének jelentése.

¹¹³ Debreceni Független Újság, 1932. júl. 12.

¹¹⁴ Lásd: DÁL. 156/1932, 269/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai és Népszava, 1932. dec. 1. sz.

¹¹⁵ DÁL. 39/1934. Főispán elnöki bizalmas iratai. Főispán jelentése a belügyminiszternek.

munkát Debrecenen kívül Hajdú és Bihar megyékre is kiterjesztette, de az országosan kimagasló szerepet betöltő debreceni pártszervezet már hosszabb ideje a belügyminiszter és a főispán figyelmének középpontjába került. Nem nézték jó szemmel a debreceni pártvezetőség tevékenységét, ezért érdekükben állt a pártszervezet irányításának megváltoztatása. Feltehető, hogy az országos pártvezetőség hajlandónak mutatkozott a hatósági szervek elgondolásainak támogatására, mivel Holló Jánost az 1933. január 20-i debreceni szociáldemokrata pártszervezet vezetőségi ülésén — a párt anyagi ügyeinek kezelésében elkövetett mulasztásaira hivatkozva — tisztségétől felmentette.¹¹⁶ A debreceni pártvezetőség vidéki szervező munkájának összefüggő értékelése alapján azonban arra a következtetésre jutunk, hogy a személyi változásokban jelentős szerepet játszott az, hogy a debreceni pártvezetőség, különösen Holló János, a Szociáldemokrata Párt falusi mozgalmában a kormány és az országos pártvezetőség 1932 áprilisi megegyezésének szellemétől sok tekintetben eltérő politikát folytatott. Azaz, őszintén és becsületesen támogatta a vidéki pártszervezeteket és nem akart kivonulni faluról.¹¹⁷

1933 január óta a debreceni pártszervezet életében bekövetkezett változások, személyeskedések és súrlódások mögött a *pártvezetés irányának, tevékenységének megváltoztatása* húzódott meg.¹¹⁸ A személyi változások után ugyanis az új pártvezetőség egyrészt nem fejtett ki a vidék felé a korábbihoz hasonló aktív szervező politikai tevékenységet, másrészt a debreceni pártszervezet rohamosan meggyengült. A hatósági szervek, amelyek megkülönböztetett figyelemmel kísérték a Szociáldemokrata Párt debreceni szervezetének tevékenységét, helyzetét, sorozatosan számoltak be fölöttes szerveiknek e pártszervezet nagyarányú meggyengüléséről. Ilyen értelmű tájékoztatást nyújt — 1932 tavaszán — a főispán belügyminiszterhez küldött jelentése is arról adva hírt, hogy „biztos adat szerint

¹¹⁶ Várospolitikai Szemle, 1933. márc. 31.

¹¹⁷ Ebből a szempontból figyelemre méltó utalások találhatók abban a jelentésben, amit a rendőrkapitány a debreceni Szociáldemokrata Párt 1933. január 11-i vezetőségi üléséről készített. A jelentés a rendőrség besúgójának információja alapján készült, aki részt vett a vezetőségi ülésen. Az információ szerint Holló János felszólalt a vezetőségi ülésen és ismertette az Országos Kongresszuson való részvételének körülményeit, s „a szociáldemokrata párt baloldalának éles támadásait a jelenlegi országos pártvezetőség ellen”. Majd elmondotta, hogy hosszabb idő óta a debreceni pártszervezet és elsősorban az ő személye a támadás középpontjába került. Nyíltan feltárta, hogy „a párt ügyeinek intézésével különböző kiadásai merültek fel, amelyeknek révén adósságokba keveredett, és így nem tud elszámolni kb. 3000 Pengő összeget kitevő Népszava előfizetési díjról, ezenkívül nem tudja visszafizetni a Munkás Banktól felvett 1000 Pengő kölcsönt”. Ez a körülmény alkalmas volt Holló János lejáratására és elmozdítására. Kétségtelen azonban, hogy a Szociáldemokrata Párt falusi szervező munkájában kimagasló szerepet játszott. Lásd: DÁL. 13/1933. Főispán elnöki bizalmas iratait. U. az MSZDP. 1933. évi kongresszusáról készített jegyzőkönyv nem maradt fenn.

¹¹⁸ Az 1933. jan. 11-i vezetőségi ülésen és ezt követően a debreceni pártszervezetben éles viták, súrlódások voltak. Egyre inkább előtérbe került a vezetésben Gombossy Zoltán jómódú tisztviselő, aki a rendőrségi jelentés szerint „a párt baloldalát akarja magának megnyerni, és így azok segítségével a pártban vezetészerphez jutni”. Ezen a vezetőségi ülésen felszólalt Klein Zsóka azzal vádolta Gombossyt, hogy „a vezetőséget megbuktatni törekszik”. Holló János leváltása után nem szűntek meg a pártszervezetben a nézeteltérések. Az ügyek intézését átmenetileg egy 5 tagú elnökségre bízta, élén Gombossy Zoltánnal. A pártvezetőségben azonban a rendőrség későbbi értesülései szerint is „állandó torzalkodások vannak és a hatalmat mindinkább Gombossy Zoltán igyekszik magához ragadni, célja, hogy a régi vezetőköt elmozdítsa vezetői pozíciójából és új embereket akar vezetői pozícióba helyezni”. A belső bajok következménye, állapítja meg a rendőrségi jelentés, hogy „jelenleg a szociáldemokrata párt *kifelé képtelen a legkisebb erőfifjítésre is*”. A személyi változások tehát nem erősítették, hanem rendkívül meggyengítették a Szociáldemokrata Párt debreceni szervezetét. Lásd: DÁL. 13/1933, 115/1933. Főispán elnöki bizalmas iratait.

a párt szervezetnek csak 232 olyan tagja van, akik fizetik a párttagsági díjat”, holott korábban kb. 3000 tagja volt.¹¹⁹ A debreceni rendőrkapitány is arra hívta fel az illetékesek figyelmét, hogy „a szociáldemokrata párt júniusban is teljes tespedésben volt és belső bajaival küzdött”.¹²⁰ Egy későbbi rendőrségi jelentés szintén úgy jellemzi a párt szervezetet, mint amelyik „régie erejének visszaszerzésére meddő erőfeszítéseket próbál meg, sikertelenül”.¹²¹

Ezek az események a Szociáldemokrata Párt falusi szervező munkája és tevékenysége számára azzal a következménnyel jártak, hogy a debreceni párt szervezet, amely korábban olyan aktív szerepet játszott a vidéki szervező munkában, a továbbiakban ilyen irányú tevékenységet nem fejtett ki. A pártvezetőségben bekövetkezett változások után az első nyilvános gyűlést a Szociáldemokrata Párt május 1-én tartotta, de a rendőrkapitány is elismerte, hogy Győrki Imre beszédét „teljesen letompított beszédmodorban” tartotta.¹²² A debreceni párt szervezet meggyengülésével egyidőben, 1933-ban a vidéki párt szervezetek többsége sem fejtett ki tevékenységet. A jelentések több párt szervezet felbomlásáról, működésének megszűnéséről adnak hírt. Hajdúszoboszlón — a rendőrkapitány jelentése szerint — a pártélet alábbhagyott, helyiségüket feladták, s a párt hangadóbb tagjai nyilvánosan nem jöttek össze.¹²³ A központi járás Vámospercs községében 1933-ban a közigazgatási és csendőri szervek zaklatása miatt a párt szervezet működését beszüntette.¹²⁴

A főispánnak a belügyminiszterhez intézett — 1933 harmadik negyedévi — jelentése szerint, 1933 nyarán a központi járásban, a püspökladányi járásban, valamint Hajdúszoboszló város területén aktív, működő szociáldemokrata párt szervezet nem volt.¹²⁵ 1933-ban a főispán és rendőrségi jelentések csak a hajdúnánási és hajdúböszörményi párt szervezetekről tesznek említést.

A közigazgatási és rendőri zaklatások következtében azonban Hajdúnánáson, 1933 tavaszától a Szociáldemokrata Párt nem fejtett ki a korábbihoz hasonló aktív tevékenységet, és helyiségeit is kevesen látogatták.¹²⁶ A főispánnak a belügyminiszterhez intézett jelentése is megállapítja: Hajdúnánáson a szociáldemokrata párt működése határozottan ellanyhult.¹²⁷ E párt szervezet meggyengülésére utalnak a későbbi rendőrségi jelentések is.¹²⁸ Hajdúböszörményben a Szociáldemokrata Párt működése szintén ellanyhult. E párt szervezet részben a Kisgazdapárt nagy befolyása miatt nem képviselt komoly, szervezett erőt, részben pedig azért, mivel annak vezetése 1932-ben anyagilag kiegyensúlyozott körülmények között élő paraszt kezébe került, aki „a mérsékelt irányzatot képviseli és a szélsőséges elemeket a pártból kizárja” — állapította meg a rendőrkapitány a főispánhoz küldött jelentésében. A korabeli forrásokra támaszkod-

¹¹⁹ DÁL. 142/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai.

¹²⁰ DÁL. 174/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai.

¹²¹ DÁL. 195/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai.

¹²² DÁL. 102/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai.

¹²³ DÁL. 138/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúszoboszlói rendőrkapitányság vezetőjének jelentése.

¹²⁴ DÁL. 119/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai.

¹²⁵ DÁL. 491/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai. Főispán jelentése a belügyminiszternek.

¹²⁶ DÁL. 136/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúnánási rendőrkapitányság vezetőjének helyzetjelentése.

¹²⁷ DÁL. 119/1933. Főispán elnöki bizalmas iratai.

¹²⁸ DÁL. 102/1932. Főispán elnöki bizalmas iratai. A hajdúböszörményi rendőrkapitányság vezetőjének jelentése.

va tehát megállapíthatjuk, hogy Hajdú megyében 1933 végére a szociáldemokrata szervezetek majdnem teljesen kiszorultak faluról.

A Szociáldemokrata Párt szervezeteinek gyors kiépülése és tevékenysége a megyében, tagjainak szívós és fáradhatatlan, nem egyszer a fenyegetést és durva tettelegességet elviselő küzdelme a közigazgatási, rendőri és csendőri hatóságokkal szemben, szervezeteik fennmaradásáért, a parasztságban rejlő forradalmi lehetőségeket bizonyítják. A Szociáldemokrata Párt jobboldali vezetősége azonban kihasználatlanul hagyta a kedvező alkalmat a munkás — paraszt szövetség megteremtésére, meghátrált a hatalmi szervek nyomása előtt és megalkudott a kormánnyal a pártnak faluról történő visszavonulásában.

G. TOT

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ВЕНГЕРСКОЙ СОЦИАЛДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ НА МЕСТАХ В КОМИТАТЕ ХАЙДУ, В ГОДЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Резюме

Автор от конца 1930 до конца 1933 гг. исследует деревенскую организаторскую деятельность Венгерской Социалдемократической Партии в комитате Хайду, доказывая, что в годы экономического кризиса в кругах находящегося в наиболее тяжелом положении бедного крестьянства организаторская работа ВСДП нашла себе положительный отклик и за короткое время появились в провинции местные организации ВСДП. Автор знакомит читателей с развитием и составом деревенских социалдемократических организаций и доказывает, что большинство их членов пришло из рядов бедного крестьянства, надеясь путем организации достичь осуществления земельной реформы и улучшения своего положения. Автор указывает на то, что в создании и в работе местных социалдемократических организаций принимали активное участие бывшие участники революционных событий 1918—1919 гг. в Венгрии. Автор доказывает, что органы власти контрреволюционного режима со всеми средствами и методами старались препятствовать организаторской деятельности ВСДП. При таких условиях принимала участие ВСДП в местных парламентских выборах в 1931 году. Несмотря на препятствующую роль органов власти, до весны 1932 года деревенские органы ВСДП развивались и укреплялись.

В апреле 1932 года в истории деревенских социалдемократических организаций произошел переворот, так как с этого времени правительству удалось при помощи полиции, жандармерии и органов администрации на деле вытеснить Социалдемократическую Партию из деревень. Этому способствовала и соглашательская политика руководителей ВСДП, которые в результате переговоров с правительством без сопротивления приняли преследование деревенских партийных организаций и вытеснение их из деревень. Автор в то же время показывает и то, что в результате оппозиции и боевого духа венгерского крестьянства — несмотря на грубое преследование со стороны органов власти — социалдемократические организации лишь постепенно вытеснялись из деревень.

В конце статьи автор приходит к выводу, что быстрое развитие и деятельность социалдемократических организаций в комитате Хайду, говорит о скрытых революционных намерениях крестьянства. Руководители ВСДП однако оставили неиспользованной возможность создания рабоче-крестьянского союза, препятствуя объединению готовых к борьбе против контрреволюционного режима общественных сил.

G. TÓTH

**LE PARTI SOCIAL-DÉMOCRATE, SON TRAVAIL D'ORGANISATION
ET SON ACTIVITÉ DANS LE COMITAT DE HAJDU
AU COURS DES ANNÉES DE LA CRISE ÉCONOMIQUE**

Résumé

Partant des événements déroulés dans la période allant de la fin de 1936 jusqu'à fin de 1933 l'auteur de l'étude décrit le travail d'organisation et l'activité que le Parti Social-Démocrate de Hongrie déployait à l'époque en question dans le comitat de Hajdu. Il relate que pendant les années de la crise économique le travail d'organisation du Parti reçut un favorable accueil de la part de la paysannerie pauvre se trouvant dans une situation fort grave. Dès lors les organismes locaux du Parti se développèrent rapidement dans la province. L'étude consacre une analyse au développement des organismes social-démocrates ruraux, soumet à l'examen leur structure et finit par constater que le gros de ses adhérents se recrutèrent parmi les paysans pauvres qui s'y associèrent dans l'espoir de pouvoir obtenir l'amélioration de leurs conditions de vie et de réaliser la réforme agraire. L'auteur n'omet pas de remarquer que ceux ayant eu une part active en Hongrie dans les événements déroulés en 1918 et 1919 contribuèrent grandement à l'évolution et au succès enregistrés par les organismes social-démocrates ruraux. L'étude ne manque pas d'accentuer que l'organisation du Parti Social-Démocrate dans la province n'était pas sans se heurter aux mesures de représailles prises par les autorités du régime contre-révolutionnaire. Ce fut dans de pareilles conditions que le Parti se mit à participer aux élections parlementaires fixées pour l'an 1931. Malgré les mesures prohibitives des autorités du régime les organismes social-démocrates ruraux allaient toujours en se renforçant et en se développant.

L'étude souligne dans la suite qu'en avril 1933 un tournant s'observa dans le mouvement rural du Parti Social-Démocrate; successivement à cette date le gouvernement, la police et la gendarmerie agissant à l'unisson contre le Parti Social-Démocrate ce dernier se vit écarté des villages. La politique opportuniste de la direction de parti ne fit qu'accélérer ce processus, direction qui en résultat des négociations entamées avec le gouvernement n'entreprit aucun combat pour empêcher la persécution de ses organismes ruraux, moins encore pour mettre des obstacles à leur bannissement des villages. Cependant l'auteur ne tarde pas à relever que l'attitude oppositionnelle que la paysannerie hongroise témoignait à l'égard du régime contre-révolutionnaire, ainsi que son esprit combatif firent que les organismes social-démocrates — malgré les mesures brutales où avaient recours les autorités — ne furent évincés dans la province qu'au prix de grandes difficultés.

Pour terminer l'auteur de l'étude n'omet pas d'accentuer que le développement rapide et l'activité intense des organismes social-démocrates ruraux témoignent de l'existence des forces révolutionnaires parmi les paysans. Cependant les leaders du Parti Social-Démocrate ne surent utiliser l'occasion qui se présenta pour créer l'alliance des ouvriers et des paysans, fait qu n'était pas sans mettre des obstacles aux forces prêtes à lutter contre le régime contre-révolutionnaire.